

Fremskrittstro, frykt og håp

Jeg har latt meg forlede av en iboende tro på fremskrittet, på menneskelig progresjon. Jeg vet at dette er noe jeg bærer med meg som et barn av min tid. Jeg prøver hele tiden å snakke meg selv til fornuft: «Denne fremskrittstroen er bare tull!» Grunnen til egenformaningene er enkel: Hvis jeg driver på og *tror* at verden *skal* gå fremover, hva nå dette «fremover» måtte bety, blir jeg så inderlig deppa av den holdningsmessige og politiske utviklingen i Norge, Europa, USA, Midtøsten, Brasil, Kina, og ... listen bare fortsetter. Mitt dilemma oppleves omfattende. Hvordan skal jeg balansere det jeg mener er en moralsk pålagt optimisme med en jordnær realisme og en alltid truende (men nødvendig?) pessimisme? Fremskrittstroen er så stor at jeg tar meg i å tro at jeg/noen/hvem som helst (hjelp!) må jo kunne analysere seg frem til et forløsende budskap – et slagord eller en frase – som setter ting på plass og river ned grunnlaget for idiotien som ser ut til å bre om seg: Høyrepopulisme og fremmedfiendtlighet, isolasjonisme og fornektelse av miljø-ødeleggelser, totalitære ledere som velges demokratisk (sic!), manglende hensyn til fakta og løgnaktige påstander som tas for gitt! Vi har da for pokker ikke tid til å drive på med slike ting som vi har tatt et oppgjør med for lenge siden?

Det er ingen enkle oppskrifter på fremtiden. Jeg innser at det er nødvendig med et dypdykk og leser Carsten Jensens «Kjellermennesker» som nettopp kom i norsk oversettelse. Selvrefleksjon og selvransakelse, både på egne og på fellesskapets vegne, er en nødvendig vei å gå for å fortelle oss noe om vår rolle i vår samtid og om hvordan vi skal leve sammen. Det er bare så synd at selvransakelse virker å være gått av moten.

Jensen beskriver vår holdning – beslutningstagernes, velgernes og de velfungerende samfunnenes holdning - til flyktningene som kom i 2015 som en krise: «Den egentlige humanitære krisen er vår, ikke flyktningenes.» (s. 18). Burde ikke vi i Europa være i stand til å ta imot mennesker på flukt, selv om det kommer millioner? Selvfølgelig. Men frykten er irrasjonell og lett å dirigere i retning av «det fremmede». Redselen for de negative endringene som ser ut til å skje i verden er ikke vanskelig å forstå. For noen er det miljø-ødeleggelser som oppleves overveldende og truende. Er det da rart noen er redde for endringene som kanskje kommer som en følge av flyktningenes vandring mot våre grenser? Er ikke flyktningene også bare et uttrykk for at noe er alvorlig galt? Og at det kanskje, kanskje finnes enkle løsninger som noen kaller høyrepopulistiske eller totalitære? Hva tyr vi vel ikke til i møte med frykten?

Dette temanummeret av NNK er viet vårt arbeid i møte med fremmedfrykt og xenofobe holdninger. Overskriften er «Frykt ikke!» og peker på vårt kall som kirkelige medarbeidere til stadig å løfte fram både det ansvar og det håp vi er satt til å forvalte. Budskapet vårt tar ingen populistiske snarveier, men velger omveien og de forpliktende møtene. Det er forløsende, men krever at vi tenker langsiktig og med stadige blikk på sårbarheten vi er kallet til å respondere på: Et nyfødt barn i en krybbe, en familie på flukt!

April Almaas beskriver – med utgangspunkt i en drosjetur i Tallinn – hvordan stereotype og fordomsfulle holdninger gir seg uttrykk, og hvordan det er å være på «mottakersiden» for slike holdninger. Er det i det hele tatt mulig å imøtegå slike holdninger fra et minoritetsperspektiv? Særlig når det virker umulig å nå gjennom hos de som fremsetter dem med største selvfølgelighet?

Berit Hagen Agøy beskriver i sin artikkel en telefonsamtale som får følger for arbeidet i Mellomkirkelig råd: Et langsiktig arbeid, gjennom «Frykt ikke!», for å utforske frykten for det fremmede og komme det i møte. Uten fordømmelse, men samtidig tydelig på vårt kall til gjestfrihet og nye fellesskap. Lar begge deler seg gjøre?

Kristin Joachimsen ser på Ruts bok og de holdninger som kommer til uttrykk i denne bibelteksten hva gjelder «den fremmede». Hvordan kan vi lese Ruts bok i vår egen samtid? Joachimsen går veien om Vigdis Hjorts roman «Et norsk hus» og ser på hovedpersonen Alma og hennes holdninger til de fremmede i Norge.

Sigrud Flaata og Janne Dale Hauger har sendt oss korrespondentbrev fra Ungdommens kirkemøte (UKM) og sitt arbeid som sekretærer for komiteen som behandlet sak 8/18: «Frykt ikke?». Hvordan håndterer ungdommer og unge voksne i Den norske kirke spørsmålet om fremmedfrykt? Og har UKMs vedtak noe å si for arbeidet med disse spørsmålene i kirken og i samfunnet?

Vi har også fått mulighet til å ta med Oslo biskop Kari Veitebergs julehilsen innledningsvis i temanummeret. Den gir gjenklang i tilknytning til temaet, og peker på håpet i en jule- og nyttårstid der mye annet kan fremstå som håpløst.

Steinar Ims
nummerredaktør
si379@kirken.no

Vi i redaksjonen informerer om at vi har sendt ut fakturaer for 2018 i november. Gjennom det siste året har vi etterlyst epostadresser for å kunne sende ut faktura elektronisk, men vi mangler fortsatt mange adresser. Det er viktig at du melder fra til oss hvis du ikke har mottatt faktura i høst, verken i posten eller på mail. Fordi vi bruker UiOs sentrale faktureringsystem, går ubetalte fakturaer etter hvert videre til inkasso, og det vil vi gjerne unngå.

Vi oppfordrer fortsatt alle abonnenter til å sende inn e-postadressen sin til **nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no**, med mindre du allerede har mottatt faktura på epost. Meld gjerne fra til oss hvis du ønsker studentpris eller pensjonistpris på bladet i 2019. Husk også å melde fra hvis du bytter epostadresse eller vanlig postadresse. Vi gjør vårt beste for å oppspore flyttede abonnenter, men vil gjerne unngå at dere mottar bladet forsinket.

Vennlig hilsen
Marte Holm Simonsen
redaksjonssekretær

Magasin

Julehilsen fra Oslo biskop til menighetene i Oslo bispedømme. NNK har fått tillatelse til å trykke den som en passende innledningstekst til vårt temanummer.

Englesong og julestemning

*Aldrig ska jag glömma,
de ord som jag fick höra
Vad som än oss händer
vill dom ge oss kraft och mod*

Det er englar i alle former og fasonger rundt oss, men kva er det englane seier? Lat oss gå heilt inntil, finne roen og lytte:

«Frykt ikkje,» seier engelen.

Det var faktisk akkurat det same som blei sagt til Maria då ho fekk høyre at ho skulle ha barn, ikkje så rart, for ein fødsel var forbunde med stor risiko både for mor og barn.

Så blei barnet født og den knappe beskrivelsen «fødte sonen sin, svøpte han og la han i ei krybbe» er faktisk det einaste som har blitt tatt med i trusvedkjenningane, før vi kjem til påskehendingane.

No når barnet er født og også gjetarane får høyre at dei ikkje skal frykte og når Jesus langt seinare står opp frå dei døde, seier engelen det same nok ein gong: « Frykt ikkje».

Dette er også ord retta til oss. Treng vi det? Ja.

Fordi vi lever i ei tid der frykta blir stadig sterkare: Frykta for dei andre, for framande og også etterkvart ein redsel for korleis det skal gå med oss, med kloden, miljøet og ein redsel for krig.

Frykt ikkje! Eg vil seie det som julehelsinga i 2018: Gledelig jul!
Frykt ikkje!

...

Vem har tänt den stjärnan som speglas i ditt öga?
Vem tog mörkret bort i herdars blick din första natt?
Vem har flätat kronan, av strå omkring din panna?
Vem har fört tre vise till vårt stall, min kära skatt?

*Är du en av tusen små?
Är du han dom väntar på?
Du, mitt lilla barn,
en engel givit namn.*

*Är det jordens dolda skatt
jag fått skydda denna natt?
Är det själva himlen
som jag gungar i min famn?.*

Vem har väckt den rädslan, som lärt ditt hjärta gråta?
Varför tar din hand så hårt ett grepp om mammas hår?
Rundt oss dansar skuggor, nu är engeln borta-
Han sa så mycke vackert, mycke mer än jag förstår.

Giv att dina dagar får bli till andras glädje
giv att alla möter dig med kärlek mild och god
Aldrig ska jag glömma, de ord som jag fick höra
Vad som än oss händer vil dom ge oss kraft och mot

Tekst: Erik Hillestad. Melodi: Carola Häggkvist (NOS 72)

Drosjetur: et minoritetsperspektiv

Det har blitt sagt at hat har sin basis i frykt. Kanskje frykt for det ukjente eller redselen for at det ikke vil være noe igjen til meg hvis noen andre får noe. Men «Frykt ikke!» sier sendebudet til Kjærlighetens Gud. Når vi prøver å se vår neste som Guds elskede barn - skapt i Guds bilde - vil frykt miste sin kraft og hat smelte bort.

Den spanske filosofen Miguel de Unamuno sa en gang at «botemiddelet mot fascisme er å lese, botemiddelet mot rasisme er å reise.» I den senere tid har jeg blitt bedt om å reise en del for å dele fra mitt perspektiv som feministisk minoritetsteolog med andre. Det er givende å bidra til økt bevissthet om disse perspektivene og bidra til positive endringer i samfunnet. Men den oppgaven er ikke alltid lett.

Mennesker trives best når de har en følelse av å høre til; trygghet i å vite at de er sett som en «normal» og verdsatt del av en helhet. Å bli bedt om å snakke til majoriteten om det å være minoritet er å bli dratt ut av flokken og bli merket som «unormal». I tillegg kan «belønningen» for å være åpen om dette noen ganger være negativ. Det å lære om minoritetsopplevelser medfører ofte at majoriteten føler seg angrepet, skyldige eller hjelpeløse. Når mennesker føler seg ukomfortable, er det lett å falle inn i et «kamp- eller fluktmodus»: «Flukt» - en total fornektelse av det minoriteten har delt; eller «Kamp» - en aggressiv respons for å bekjempe det som fikk en til å føle seg ukomfortabel. Her ender for det meste minoriteten opp som budbringeren som blir skutt.

Microaggressions og minoriteter

De fleste av dere har sikkert hørt uttrykket *microaggressions*: Små fornærmelser, noen gitt med vilje og andre ikke. Vi kan tenke på dem som myggstikk, irriterende, men vanligvis ikke fatale. Minoriteter opplever *microaggressions* ofte.

Microaggression-stikk tåles fint en eller to ganger, eller fordelt over et lengre tidsrom. Men når stikkene kommer fra en sverm av mygg kan de bli ulidelige. Noen ganger kan et enkelt stikk bli til det velkjente strået som brekker kamelens rygg. Når dette skjer, kan det hende at minoritetspersonen som er under et «*microaggression*-angrep» reagerer utagerende - enten på en selvskadende måte eller som et aggressivt tilsvarende på siste «stikk». Når sistnevnte skjer blir personen som står bak vanligvis sjokkert og lurert på hvorfor i all verden reaksjonen er så sterk på noe som var så ubetydelig. Dette leder igjen til gjengjeldelse. Alternativt at personen forlater situasjonen med et enda mer negativt syn på minoriteter enn de hadde fra før.

Drosjetur: et *Verbatim*

I det følgende gjengir jeg *verbatim* en *microaggression*-situasjon jeg opplevde på en reise for å delta i en Porvoo-konsultasjon i Tallinn i Estland nå i oktober.

Jeg kom fra hovedflyplassen i Tallinn og satte meg i drosje. Sjåføren var på min alder, tiltalende og vennlig. Jeg ga ham kofferten min, satte meg i baksetet og begynte å lese gjennom arbeidsdokumentene til konsultasjonen. Etter noen få minutter la jeg merke til at sjåføren stirret på meg nærmest uavbrutt i speilet. Jeg begynte å føle at dette var ubehagelig - spesielt siden han ga meg mer oppmerksomhet enn veien foran oss! Jeg møtte blikket hans, løftet et øyebryn og nikket tydelig mot veien. Men han tok ikke hintet om å fokusere på oppgaven med å kjøre og få passasjerer trygt til hotellet. I stedet startet han en samtale:

Sjåfør: «Dame, hvor kommer du fra?»

Jeg: «Jeg fløy nettopp inn fra Norge.»

Sjåfør: «Neeei. Ikke Norge. Hvor er du fra?»

Jeg: [smiler høflig] “Jeg bor i Norge, men kommer opprinnelig fra USA.»

Sjåfør: «Men hvor kommer du *virkelig* fra?»

Jeg: [trekker pusten dypt før jeg svarer] «Jeg ble født i USA og er nå norsk statsborger.»

Sjåfør: «Du forstår *ikke* hva jeg sier.»

Jeg: «Å, jeg er ganske sikker på at jeg gjør det.»

Sjåfør: «Nei.» [frustrert vifting med hendene] «Du er *ikke* norsk, og du er *ikke* amerikansk. Bare se på deg selv. Du har mørk hud og svarte øyne. Hvor kommer dine *foreldre* fra?»

Jeg: «USA»

Sjåfør: «Dine besteforeldre?»

Jeg: «USA»

Sjåfør: «Dine oldeforeldre?»

Jeg: «USA. Vær grei og forstå at USA er et land av immigranter. De såkalte “hvite” amerikanerne utgjør bare 60% av USAs befolkning i dag. USA var opprinnelig befolket av urfolk (i dag er det mer enn 5 millioner *Native Americans* som bor i USA). Fra starten i 1492 fulgte det en periode med europeisk kolonisering, som inkluderte rundt 300 år med tvunget immigrasjon fra Afrika gjennom transatlantisk slavehandel. Siden den gang har folk fra alle verdenshjørner immigrert til USA. Og disse menneskene har vært sammen, blitt forelsket og hatt barn med hverandre. Den amerikanske smeltedigel. Jeg selv er av åtte etnisiteter - noe som gjør meg *veldig* amerikansk.»

Sjåfør: «Åtte blod?! Er det i det hele tatt mulig? Min var er slavisk, og min mor er fra Estland. Bare to blod, veldig ren. Hva er du?»

Jeg: «Vel, jeg er irsk, skotsk, tysk, fransk, amerikansk urinnvåner, afrikansk-amerikansk, libanesisk, palestinsk.»

Sjåfør: «Utrolig!»

[Etter dette fulgte det en veldig lang pause, der han igjen begynte å neglisjere veien foran bilen og stirre intenst på meg i speilet. Til slutt brøt han stillheten]

Sjåfør: «Vel, resultatet av all den blandingen er en *meget* vakker kvinne [etterfulgt av et blunk til meg].»

Jeg: [ingen respons. Jeg fokuserte overtydelig ned på dokumentene mine.]

Sjåfør [avbryter igjen]: «Har du noen barn?»

Jeg: «Ja.»

Sjåfør: «Men hvordan kan det gå an? Du er her. Er dette en reise for jobben eller ferie?»

Jeg: «Jobben»

Sjåfør: «Hvordan kan du være mor, hvis du drar hjemmefra og reiser som dette?»

.... Og takk og pris, nøyaktig på dette tidspunktet kom vi frem til hotellet mitt.

En *utpakking* av samtalen

Så hva tror du? Tonen i hele samtalen var hele tiden veldig hyggelig. Var dette en OK samtale?

Vel, selv om jeg opprettholdt et høflig ferniss og forstod at sjåføren ikke mente å være sårende, så var ikke dette en OK samtale for meg. Jeg kom ut av samtalen med en følelse av å ha blitt krenket, jeg «måtte» gi tonnevis med personlig informasjon om meg selv, og jeg måtte overse *microaggressions* som var kjønnsdiskriminerende, rasistiske og nasjonalistiske. «Heisan!», tenker du kanskje, «La oss ikke være melodramatiske her!»

Men la oss pakke ut samtalen sammen:

- Hvordan var samtalen nasjonalistisk? På flere måter ble jeg fortalt at jeg egentlig ikke eksisterer - at nasjonene som jeg sa jeg kom fra ikke er bosatt av mennesker som meg. Jeg var verken «ekte» nordmann eller «ekte» amerikaner.
- Hvordan var den rasistisk? Svaret her er litt mer opplagt. Min hudfarge ble omtalt, og jeg ble bedømt og behandlet ut i fra den.
- Hvordan var denne samtalen kjønnsdiskriminerende? For det første følte sjåføren at han hadde rett til å forklare meg hvilke kvinneroller som er passende: for mødre og for kvinner i arbeid. For det andre fortalte han meg at han syntes resultatet av min «eksotiske» bakgrunn var spennende og at jeg var meget vakker [blunk, blunk]. Det siste kan synes som et kompliment, men som en gift karrierекvinne på jobbreise er jeg ikke interessert i at ukjente menn eller kvinner kommer opp til meg og uttrykker sin subjektive evaluering av mitt utseende (enten de finner meg

tiltrekkende eller ikke). Dessverre er dette noe karrierkvinner - til og med de som har på seg prestesnipp - ofte opplever fra menn. Og dette er kjønnsdiskriminerende.

Velkommen bak gardinet

Denne samtalen er ikke en ny opplevelse for meg. Jeg har måttet oppleve varianter av denne drosjeturens etnosentriske samtale bokstavelig talt tusenvis av ganger. I årenes løp har jeg prøvd alle mulige responser: 1) Prøve å unngå emnet; 2) Nekte å svare; 3) Informere spørsmålsstillerne at dette er rasistisk eller kjønnsdiskriminerende; 4) Lyve og prøve å gi svarene som ønskes; 5) Sende spørsmålene tilbake til personen(e) som avhører meg. Men jeg har ofte oppdaget at folk er så utrolig nysgjerrige på bakgrunnen min at de ikke vil godta utsagnet mitt om at jeg er «multietnisk amerikansk og norsk statsborger», fordi de ønsker flere detaljer slik at *de selv* kan kategorisere meg på en «passende» måte.

En direkte konsekvens av dette er at: 1) Avledninger sjelden virker, 2) Hvis jeg nekter å svare blir jeg anklaget for å være defensiv, uvennlig og den stereotypiske «sinte minoritetskvinnen», 3) Det å fortelle folk at spørsmålene deres er rasistiske går som oftest ikke bra! 4) Å lyve om hvem jeg er, eroderer selvfølelsen min, som om jeg svikter meg selv, 5) Det å vende spørsmålene tilbake til folkene som spør, blir ironisk nok sett på som veldig påtrengende og frekt: «Hvordan kan du, en fremmed, forlange svar på slike personlige spørsmål fra meg?» Dette tydeliggjør at majoriteten føler de har rett til å spørre meg - minoriteten - om hva som helst. At de kan kategorisere meg slik *de selv* ønsker. Og deretter å oppføre seg mot meg - ifølge *deres* kategorisering - slik de ønsker. Men dette er et enveis privilegium som jeg «ikke har lov» til å gjengjelde.

Jeg fortsetter med å stole på at mitt arbeid og åpne vitnesbyrd er små barnesteg på veien mot å dempe frykt, fjerne stereotyper og bevege samfunnet nærmere Guds rike, der alle folkeslag blir godkjent, elsket og kan oppleve rettferdighet.

Frykt ikke!

*The controversies in European society
are largely based on fear.*

Fra invitasjonen til konferansen «Have no fear»
i Nederland 14. – 16.06.2016

Innledning

For tre år siden ringte telefonen på kontoret i Mellomkirkelig råd (MKR). Det var midt i den såkalte flyktningkrise, da om lag 30 000 flytninger, de fleste muslimer fra Syria og Nord-Afrika, kom til Norge. I media florerte bilder og historier om «flyktningbølger» og «strømmen av flyktninger». Mannen som ringte var engstelig – hva skjer med Norge nå? Vil muslimene ta over slik at vi om noen år ikke er et kristent land lenger? Spørsmålene var ekko av europeisk, høyrepopulistisk propaganda, men mannen var et helt alminnelig og velmenende medlem av Den norske kirke. Kirkeledernes uttalelser om å ta raust imot flyktningene, opplevde han som fine ord om gjestfrihet og nestekjærighet, men de gav ikke svar på spørsmålene han satt med. Hvor kan jeg gå med min uro, uten å bli sett på som en Frp-er, spurte han. Finnes det noe sted i kirken hvor jeg kan uttrykke skepsis til muslimer og snakke om min bekymring for flyktningene?

Samtalen var tankevekkende. Jeg hadde vært med på å skrive uttalelsene fra kirkens ledere, og også fått kommentarer om at kirkens budskap i den offentlige debatten om flyktninger og muslimer, var litt for lettvent. Førte vårt sterke ønske om å være en tydelig, moralsk mot-stemme i samfunnsdebatten, til at kirkens budskap ble for overfladisk? Glemte vi å lytte til grasrotas spørsmål?

Nå skjedde det mye samtidig, økt innvandring av mennesker med annen kultur og religion, kom i tillegg til klima- endringer, sekularisering, økende økonomisk og sosial ulikhet, press på velferdsstaten, oppløsning av tradisjonelle familiemønstre og moral, for å nevne noe. I møte med raske samfunnsendringer reagerer folk ulikt. Noen vil beskytte seg ved å rette blikket mot fortida og drømmer seg tilbake til en gullalder. Noen forsøker å demme opp for endringene med aggresjon og vold. Andre er troskyldige og omfavner alt nytt. Mange blir apatiske og lukker seg inne i seg og sitt. Vi ser alle disse reaksjonene i dagens Europa, men ingen er særlig konstruktive.

Kan kirken hjelpe folk til å håndtere endringene på måter som gir trygghet og framtidshåp? Kan vi hjelpe til med å sortere hvilke utviklingstrekk vi bør frykte og hvilke som bidrar til å berike samfunnet? Kan kirken tilby inkluderende fellesskap, åpne for samtaler om det som uroer oss? Dette var spørsmål vi begynte å stille i MKR. Vi bestemte oss for å konsentreres om fremmedfrykten i møte med innvandrere og flyktninger.

Denne artikkelen handler om «Frykt ikke!»-arbeidet vi satte i gang i MKR våren 2016. Jeg vil først si noe om hvorfor og hvordan vi satte dette tema på dagsorden i Den norske kirke, dernest gi noen eksempler på internasjonalt økumenisk samarbeid. Mot slutten vil jeg reflektere over hvorfor kirken kan være et håpsteget i urolige tider.

Europa i rask endring

Europas raske endringer er en refleks av omskiftelige globale forhold. Krigen i Syria og uro og konflikter i mange andre land, har ført til at millioner av mennesker er tvunget på flukt. Antall flyktninger er nå det høyeste siden 2. verdenskrig. Om lag en million flyktninger kom til Europa i 2015, en ørliten del av disse til Norge. Tallene i Europa er små sammenliknet med omfanget av internt fordrevne i Syria og i andre krigsområder, og antallet flyktninger i nabolandene. Likevel reagerte europeiske politikere i stor grad med handlingslammelse og manglende evne til felles, koordinerte løsninger på utfordringene. Asylretten og andre menneskerettigheter ble problematisert. Også her til lands

opplevde vi høsten 2015 en panikkartet reaksjon fra regjeringen som førte til forhastede innstramminger i norsk asyl-politikk. Regjeringen tok mål av seg til å innføre Europas strengeste asylpolitikk. Dette var noe nytt i norsk politikk.

Frykt ikke! settes på dagsorden i kirken

I Europa viste mange kirker og humanitære organisasjoner et sterkt engasjert for å ta imot flyktningene på en verdig måte, og de organiserte mottakssentraler og andre hjelpetiltak. Kirkeledere engasjerte seg politisk for å forsvare flyktningenes menneskeverd og rettigheter. Dette styrket det økumeniske samarbeidet i Europa, også i Norge. Men samtidig så vi skremmende eksempler på økende fremmedfrykt, rasisme og høyre-ekstremisme. Populistiske partier både vest og øst i Europa tok i bruk en retorikk om å bevare Europas «kristne verdier» som man hevdet var truet av (planlagt) islamsk innvandring. Kristendom og nasjonalisme ble blandet sammen for å skille mellom «oss» og «dem». Langs EUs yttergrenser ble det satt opp fysiske skiller for å holde «de andre» utenfor. Vi så eksempler, særlig i Øst-Europa, på at også kirkeledere bidro til mistenkeliggjøring av flyktningene og av muslimer. En fryktkultur var i ferd med å bre seg i Europa:

«The controversies in European society are largely based on fear: fear of an invasion of refugees and migrants, fear of Islam threatening Christianity in Europe, fear that social systems in Europe cannot cope particularly in countries hit by the financial crisis, fear of the “other” generally. Concerns about the challenges are used and manipulated also by populist and racist organisations, which do not shy away from physical attacks on refugee shelters. Thus a complex situation has arisen».¹

Dette var situasjon da MKR møttes i mai 2016 og fikk presentert saken «Frykt ikke!». Det ble starten på arbeidet med å tematisere hvordan Den norske kirke kan motarbeide fremmed-frykt. «Frykt ikke!» er ikke et avgrenset prosjekt eid av MKR, men det handler om å sette en tematikk på dagsorden i kirken.

1 Invitasjon til konferansen «Have no fear» i Nederland 14. – 16.06.2016 fra Kirkenes verdensråd, Konferansen av europeiske kirker, Den kirkelige migrasjonskommisjonen (CCME) og Protestantse Kerk.

Bibelens svar?

I Mellomkirkelig råd fant vi fort ut at vi måtte jobbe langs flere spor. Som kirkefolk var vår første refleks å vende oss til Bibelens tekster om «Frykt ikke» og «Vær ikke redde». Hvordan kan disse tekstene forstås i vår kontekst med global migrasjon? Bibelstudier gjorde oss mer bevisste på at Skriften er ambivalent. På den ene side finner vi tekster om gjestfrihet, inkludering og grenseløs kjærlighet. Alle er skapt i Guds bilde med samme verd, og Gud gjør ikke forskjell på folk. Jesus reiste opp mennesker i samfunnets randsoner og inkluderte dem i fellesskapet. Disse tekstene er enkle å sitere i kirkelige uttalelser om flyktninger. Men vi kan lett bli for generelle i vår bruk av tekstene, vi må borre dypere i dem.

Hvordan kan fortellingen om den barmhjertige samaritan brukes i møte med flyktninger? Stopper vi opp – eller går vi forbi? Hva med engelens «Frykt ikke» fra påskemorgen-fortellingen, er dette eksklusivt knyttet til det kristne oppstandelseshåpet? Hva med «Frykt ikke» fra fødselsfortellingen og englenes sang, hvilke assosiasjoner får vi? Betlehemsmarken ligger i dag på den okkuperte Vestbredden, hvor de fleste er muslimer. Hva kan våre kristne søsken der fortelle oss om frykt og håp? MKR vil invitere kristne (og folk med annen tro) fra områder hvor flyktningene kommer fra, til å reflektere sammen med oss. Hvilke tanker gjør kristne syriske flyktninger som bor på et mottak i Norge seg om frykt og håp? Hvilke drømmer bærer mindreårige flyktninger fra Afghanistan på?

Bibelen har også en mørkere tråd av historier om ekskludering og med tydelige fiendebilder, tekster som opp igjennom kirkens historie er fortolket til forsvar for slaveri, rasisme og apartheid. Fremdeles brukes Skriften for å legitimere skiller mellom mennesker og til å innlemme eller utestenge grupper fra våre fellesskap. I nyere økumenisk misjonsteologi er «mission from the margins» et sentralt uttrykk. Mennesker som lever i samfunnets ytterkant har sine religiøse erfaringer og tanker om frykt og håp. Vi gjør ofte den feil at vi forteller hvordan marginaliserte mennesker har det, i stedet for å la dem føre ordet selv. Vi har mye å lære. Kirke–historien maner til selvransakelse og varsom

bruk av bibelske tekster i møte med fremmede. Samtidig må ikke dette legge demper på frimodigheten til å trekke fram budskapet om nestekjærlighet, likeverd og menneskeverd.

Hva er frykt?

I MKR har vi ikke bare bibelkyndige teologer, men også rådsmedlemmer med medisinsk og psykologisk kompetanse. De forklarte om andre reflekser og nødvendigheten av å forstå frykt ut fra menneskets biologiske og psykologiske reaksjoner. Frykt er en beskyttelses-mekanisme i møte med opplevd fare. Vi må erkjenne, utforske og håndtere frykten slik at den ikke blir destruktivt. Noe er faktisk farlig, andre ting er innbilte farer. Gir vi etter for impulser, etter bearbeides frykten rasjonelt slik at den kan håndteres konstruktivt? Skal vi håndtere frykten må vi jobbe tverrfaglig.

I boka *Sårbarhet og sikkerhet* som MKRs Komite for Internasjonale spørsmål (KISP) gav ut for noen år siden, drøftes hvordan sårbarhet er en del av menneskets livsvilkår.² Dersom vi tror vi kan bli trygge ved å sikre oss mot alle farer, tar vi feil. Hva skjer med oss, når politiker bygger sikkerhetsmurer, setter opp gjerder, installerer sikkerhetsutstyr og øker og bevæpner politistyrken, for å trygge oss mot terror og ukontrollert migrasjon? Gir det tryggere samfunn, eller bidrar dette til å eskalere motsetninger slik at vi kjenner oss mer redde? Vi må utfordre populistiske politikeres ordbruk om «sikkerhet», den kan være falsk og et skalkeskjul for å ivareta egne interesser. Det finnes ikke lettvinde løsninger på globale migrasjonsutfordringer. Å bygge nye felleskap og å skape rettferdighet og fred, krever mye av oss og det tar tid. Men kirken kan ikke peke på noen annen løsning.

«Frykt» har også positive konnotasjoner i kristen tradisjon. Det finnes bibeltekster om å frykte Gud, og uttrykket «Gudsfrykt med nøysomhet» er en del av vår pietistiske arv. I starten av arbeidet med frykt vurderte vi om vi stod i fare for å overdrive eller

² *Sårbarhet og sikkerhet: aktuelle sikkerhetspolitiske utfordringer i etisk og teologisk perspektiv*. MKR/KISP, Oslo 2000.

legitimere fremmedfrykten ved å bruke «Frykt ikke!», men vi fikk så mange positive tilbakemeldinger og så også at andre kirker koblet dette bibelske utsagnet til sitt arbeid med fremmedfrykt, at vi valgte å beholde det.

Samfunnsanalyse

Skal vi bekjempe dagens fremmedfrykt, trenger vi historikeres og samfunnsviteres analyser. Hvorfor blomstrer høyrepopulisme, rasisme og eksklusiv nasjonalisme opp i vår tid, ikke bare i Europa, men globalt? Hvorfor er religion igjen på politikernes dagorden? Hva er sammenhengene mellom islam, vold og terror, mellom kristendom og europeiske verdier? Hvorfor er menneskerettighetene under press i flere land? Trues de europeiske velferdsstatene av innvandring? Spørsmålene er mange og virkeligheten kompleks. Det er fristenende å ty til enkle forklaringer for å få verden til å henge sammen på et vis. Populismen vokser fordi den er populær, mange vil ha enkle svar og slippe å forholde seg til alt som er så komplisert og vanskelig. Det er lett å henfalle til følelser framfor rasjonalitet, når en kjenner seg maktesløs. Det er enklere å bekrefte et kjent «vi», i stedet for å måtte forholde seg til «de andre».

Skal kirken være med på å motvirke fremmedfrykt, må vi passe oss for ikke selv å bidra med for enkle svar på det folk opplever som krevende. «Frykt ikke»-arbeidet kan derfor ikke gå raskere enn at vi tar oss tid til å lytte, forklare og forstå – før vi presenterer løsninger.

Internasjonalt økumenisk arbeid

Omtrent samtidig som MKR første gang behandlet saken om «Frykt ikke!» i mai 2016, ble den internasjonale økumeniske konferansen «Have no Fear» arrangert i Nederland av Kirkens verdensråd, Konferansen av Europeiske kirker og Den europeiske kirkelige Migrasjons-kommisjon. I 2013 var Det lutherske verdensforbund med på å lansere den interreligiøse kampanjen «Welcoming the Stranger» etter initiativ fra FN.³

3 «Welcoming the Stranger. Affirmation for Faith Leaders.», Lutheran World Federation; https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/Welcoming_the_Stranger.pdf

Migrasjon og fremmedfrykt ble satt øverst på dagsorden i de internasjonale økumeniske organisasjonene. Noe av det første vi gjorde i startfasen av «Frykt ikke!» var å dra til Genève og Brussel for å innhente andre kirkers og organisasjoners erfaringer med denne tematikken. Mange av dem har lang erfaring med flerkulturelle samfunn, religionsdialog, integrering og diakonalt arbeid blant flyktninger, og Den norske kirke har mye å lære av våre søster-kirker, både i Europa og i andre deler av verden.

I september 2018 inviterte Kirkenes verdensråd og Den romersk-katolske kirke til en konferanse i Roma med deltakere fra hele verden. Temaet var «Fremmedfrykt, rasisme og populistisk nasjonalisme i konteksten av global migrasjon». Målet var å utforske hvordan kirkene proaktivt kan bidra med moralsk lederskap i samarbeid med statlige aktører, sivilsamfunnsaktører og interreligiøse partnere. Konferansen bekreftet hvor likt fremmedfrykt og populisme kommer til uttrykk verden over. Sluttdokument er en sterk utfordring til kirker om å være solidariske med flyktninger og migranter, holde frem enkeltmenneskers rett til trygghet og verdig liv, menneskerettighetene og arbeidet mot fremmedfrykt, populisme og rasisme. Det globale kirkefelleskapet bekrefter kirkenes ansvar for å søke samarbeid med statlige, sivile og religiøse samfunnsaktører i et felles arbeid med disse spørsmålene. Kirkene oppfordres særlig til å arbeide mot teologier som bygger opp om fordommer og undergraver evangeliet. Videre foreslo Roma-konferansen å adressere strukturer og systemer i samfunn som fremmedgjør. Dokumentet fra Roma er en viktig inspirasjonskilde til videre arbeid med «Frykt ikke!».

Lokalmenighetens integreringsarbeid

Mange norske lokalmenigheter har solid erfaring med integreringsarbeid og religionsdialog, andre er så vidt i gang. Menighetene trenger å utveksle erfaringer og inspireres av «best practice». For omlagt et år siden gjennomførte Kirkerådet en undersøkelse i menighetene om lokalt integreringsarbeid, denne ble fulgt opp på en nasjonal erfaringskonferanse på VID vitenskapelige høyskole vinteren 2018. Temaet var «Frykt og

felleskap – menigheters møte med flyktninger.» Om lag 170 frivillige og ansatte i menigheter, deres samarbeidspartnere og organisasjoner møttes og delte sine erfaringer. De drøftet spørsmål som; Hva er det vi frykter i møte med det nye og fremmede? Hva frykter de som har bodd i Norge hele livet, og hvilken frykt opplever nylig bosatte? Og hvilke fellesskap kan vi skape sammen? Tolv utvalgte menigheter presenterte sitt lokale arbeid, og målet for samlingen var å sende alle hjem til sine lokalsamfunn med mer erfaring og inspirasjon til videre arbeid for og med flyktninger.

Kirkerådet og MKR har også utarbeidet ressurshefter og materiell til bruk i lokale menigheter.⁴ Sammen med Kirkelig dialogsenter i Oslo laget vi «- Sier vi», som er materiell og nettside til konfirmasjonsundervisningen om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme.⁵

MKR oppfordret også Utvalget for ungdomsspørsmål i Kirkerådet til å jobbe med fremmedfrykt, noe som resulterte i at Ungdommens kirkemøte i oktober 2018 behandlet saken «Frykt ikke? Kirkens møte med fremmedfrykt». Møtet resulterte i en rekke konkrete oppfordringer om hvorledes kirken aktivt kan skape møteplasser på tvers av politiske ståsteder og holdninger for å bearbeide og motvirke fremmedfrykt i samfunnet.⁶

Planen videre er å komme med ideer til hvorledes menighetene kan skape arenaer for åpne samtaler om fremmedfrykt, flyktninger, islam og andre aktuelle tema. Erfaringen med lokal religions–dialog kommer godt med her. Det beste botemiddel mot fremmedfrykt er å møte fremmede, og oppleve at de ikke er så forskjellige fra oss likevel.

4 Mer stoff om undersøkelsen og konferansen og materialet det refereres til finnes på Den norske kirkes hjemmeside, <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/diakoni-og-samfunnsansvar/flyktninger-innvandring-og-integrering/>

5 www.siervi.no (Nettside driftet av Kirkelig dialogsenter i Oslo)

6 Vedtak i UKM-sak 8/18. Sakspapir og vedtak finnes på kirken.no

Håp i urolige tider

Den norske kirkes visjon er «Mer himmel på jorda». Kirken skal forkynne håp og synliggjøre hvorledes Guds rike bryter fram. Når vi ber «La riket ditt komme», må vi tro at det skjer. Vi skal gi mennesker trygghet og mot til å møte hverandre i åpenhet og tillit, ikke med mistenksomhet og frykt. Hvordan synliggjør kirken livsglede og det kristne håpet, samtidig som vi er realitetsorientert i møte med konkrete og krevende samfunnsutfordringer?

Politikere og andre som vil forsvare kristendommen i Norge og Europa, refererer ofte vagt til kristne verdier og tradisjon, men sjelden til innholdet i den kristne tro og lære. Hvis kristendommen brukes som et argument for å sikre egeninteresser og holde mennesker med annen tro på avstand, er det ukristelig. Kirken må avsløre slik språkbruk og være tydelig på det kristne budskapet om grensesprengende nestekjærlighet. Generalsekretæren i Det lutherske verdensforbund har sagt at de som bruker kristendommen for å holde flyktningene unna Europa, har ikke forstått noe av hva kristendom handler om.

Kirken er kalt til å være inkluderende fellesskap som ikke skiller mellom «oss» og «dem», Kirkens dør skal bare kunne lukkes utenfra – aldri innenfra. Vi må respektere at mennesker med annen tro ikke finner det naturlig å søke til våre kristne forsamlinger, men de skal alltid være velkomne. Selv om vi ikke deler samme tro, deler vi ønsket om å leve sammen i trygge og rettferdige samfunn. Interreligiøst samarbeid er avgjørende viktig, og derfor må Den norske kirke styrke arbeidet med religionsdialog. Dialogen er et av våre beste redskap for å forstå hverandre – og å verdsette forskjellene mellom oss.

Som kristne tror vi at verden kan forandres, vi er håpets folk. Den norske kirke er del av en global håps-bevegelse. Noe av det viktigste kirken kan gjøre i urolige tider, er å forkynne håpet. I ord – men også ved å vise i praksis at våre fellesskap er annerledes enn de som stenger noen ute. I kirken er vår neste – selv om

hun eller han er fremmed – alltid en av oss. Sammen med den verdensvide kirken skal vi fastholde livsgleden, kjærligheten og håpet:

Churches are called to be places of memory, hope and love. In the name of Jesus, who shared the experience of the migrant and the refugee and offered the Word of hope to the excluded and the suffering, we commit even more strongly to the promotion of a culture of encounter and dialogue, recognizing God in the faces of migrants. For stronger than the way of death is the way of life and love.⁷

⁷ Uttalelse fra Roma-konferansen om fremmedfrykt: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/message-from-the-conference-xenophobia-racism-and-populist-nationalism-in-the-context-of-global-migration-19-september-2018>

Et hjem i Norge, Betlehem og Moab

Et norsk hus

Alma, hovedpersonen i Vigdis Hjort sin roman *Et norsk hus* (2014), leier ut en del av boligen sin for å spe på inntekten som tekstilkunstner. Leieboere kommer og går. Når hun trenger ny leieboer, pleier hun å sette inn annonse i lokalavisa, og kan bli utålmodig om det tar for lang tid å få inn nye, fordi hun taper inntekt. En gang hun var i en slik situasjon, svarte hun på en annonse som kommunen hadde satt inn:

[D]e trengte bosted for en flyktningfamilie. Hun husket at hun slo nummeret med den følelsen av selvtilfredshet man gjerne kjenner når man synes man handler mindre fordomsfullt og mer edelt enn sine medmennesker, men straks telefonen ble besvart var følelsen erstattet av engstelse. Bilder av tildekkede kvinner, arbeidsledige menn, barneflokker og tøy til tørk mellom trærne fór gjennom hodet hennes, så da kommunen konkluderte med at leiligheten var for liten for den aktuelle familien, kjente hun lettelse. Men takk for at du ringte, sa kommunen og ville gi henne et kompliment hun ikke fortjente (s. 16).

Romanen *Et norsk hus* presenterer et skråblikk på den verdikampen som Alma står i. Hun regner seg for å være både liberal og tolerant; hun har alltid holdt med de svake og forsvarsløse mot de rike, er opptatt av å sortere søppel og kjører el-bil. Samtidig lider hun av menneskefobi. Almas ambivalente holdning til våre nye landsmenn, og mennesker i alminnelighet, peker mot ulike responser på spørsmålet om hva innflytteren

bringer med seg: Mangfold, talenter, bekreftelse på vår selvtilfredsstillelse ved å vise hvor gjestfrie vi er når vi tar imot dem, trussel mot fordelingen av våre velferdsgoder, uttynning av vår norske kulturarv og så videre.

Immigrasjon og integrering handler om politikk og juss, men også om en forestilling om den selvoppofrende gjerningen fra vertens side. Samtidig er det ikke bare utleieren Alma som opplever at det å forholde seg til innflyttere er en risikabel virksomhet for alle involverte. Gjестfrihetens ulike og tvetydige fortolkninger kan komme på kollisjonskurs med hverandre, både på transnasjonalt, nasjonalt og individuelt nivå. Å gi og å ta imot rommer en sammensatt dynamikk; det kan skje at giveren ikke gir slik det er forventet, mottakeren kan bli behandlet dårlig i stedet for å beskyttes, og gjesten kan oppføre seg dårlig mot verten i stedet for å utvise takknemlighet. Og mye annet kan skje, både brått og uventet.

Mellom Moab og Betlehem

Rut i fortellingen i Ruts bok er ofte sett på som en idealflykting; den fullt ut assimilerte utlendingen som vender om til den guden og det folket hun kommer til. Hun blir «som oss», og forlater samtidig sine guder, sin mors hus, sitt folk og svigerinnen Orpa i Moab. Rut er kjent for sitt mot, sin hengivenhet og lojalitet til svigermoren Noomi. I motsetning til Orpa, som etter å ha kysset Noomi farvel, drar gråtende hjem til sine guder, sin mors hus og sitt folk i Moab. Men den andre som er langt borte er ingen trussel. Og selv om Rut er trofast og oppgir mange kulturelle kjennetegn, forsvinner ikke alle: Hun kalles fremdeles moabitt (1,4.22; 2,2.6.21 og 4,5.9) og presenterer seg selv slik overfor Boas når hun treffer ham ute på åkeren: «Jeg er en fremmed» (2,10).

Ruts bok handler om immigrasjon og integrering, om Elimelek fra Betlehem som søker hjelp i Moab når han og familien hans er i nød og Rut fra Moab som kommer til Betlehem på grunn av en utfordrende livssituasjon. De blir vevd sammen i hverandres familier. Det er en fortelling om vennskap, gjestfrihet og fremmedhet, om nasjonal identitet, aksept – og om tap.

Et kort sammendrag: På grunn av hungersnød i landsbyen sin flykter Elimelek – som er mest kjent som Noomis mann (1,3) – og familien hans fra Betlehem («Brødhuset»). Elimelek har hørt at Moab er frodig, så de drar dit; det vil si at de forlater sitt eget samfunn når det er i nød og drar til en historisk fiende.¹ Elimelek dør like etter at de har kommet til Moab, og de to sønnene Mahlon og Kiljon gifter seg med lokale damer. Men i løpet av ti år dør også disse to mennene og tilbake sitter tre barnløse enker i Moab: Noomi, enka etter Elimelek, og de to moabittiske svigerdøtrene hennes, Rut, som var gift med Mahlon (jf 4,10), og Orpa, som var gift med Kiljon. Noomi hører rykter om at Gud har tatt seg av sitt folk i Betlehem og gitt dem brød, og drar hjem dit igjen. De to svigerdøtrene bestemmer seg for å bli med Noomi, men hun sier til dem: «Snu og gå tilbake, hver til sin mors hus! Måtte Herren vise godhet (*hesed*) mot dere, slik dere har gjort mot de døde og mot meg!» (1,8). De to svigerdøtrene vil ikke forlate henne, men Noomi insisterer og til slutt samtykker Orpa og drar gråtende tilbake til Moab – til folket sitt og gudene deres, mens Rut insisterer på å bli med Noomi (1,16-17; 2,6). Når Noomi og Rut kommer til Betlehem, sier Noomi at hun ikke lenger vil kalles Noomi «Lykkelig», men Mara «Bitter» (1,20). Men hennes bitterhet erstattes med håp om at Guds godhet kan komme til syne igjen gjennom redningsmannen Boas, Elimeleks velstående slektning (kalt *ʾiš gibbôr hayil* «en fremgangsrik, verdig mann» i 2,1), når Noomi sier til Rut: «Han [Boas] skal være velsignet av Herren, som ikke har sluttet å vise godhet (*hesed*), verken mot de levende eller de døde!» (2,20). Noomi har en plan om at slektningen Boas skal ta seg av Rut (i stedet for mannen hennes, Mahlon, som døde i Moab). Hun sier: «Min datter, skulle jeg ikke forsøke å skaffe deg et hjem (*mānôah*), så du kan få det godt?» (3,1). Rut pynter seg og oppsøker Boas på treskeplassen om natten, og han møter henne med å si: «Velsignet er du av Herren,

1 I Den hebraiske bibelen tegnes et i beste fall ambivalent forhold til Moab; bortsett fra Rut, er kvinnene derfra fremstilt negativt. Moab assosieres med incest i 1 Mos 19,31-38, hvor barnet som Lot får med en av døtrene sin blir kalt Moab; kvinnene deres førte Israel til å synde ved Baal-Peor (4 Mos 25,1), israelittene er i strid med moabittene i ørkenen (4 Mos 22,1-4); de blir ekskludert fra forsamlingen jf. 5 Mos 23,4, og fortellingen om drapet på kong Eglon av Moab er ydmykende og latterliggjørende (Dom 3,12-30).

min datter! Du har vist enda større trofasthet (*hesed*) enn før ved ikke å gå etter de unge mennene, verken de fattige eller de rike» (3,10). Mot slutten av fortellingen gifter Boas og Rut seg, de får en sønn, og betlehemskvinnene jubler – over Noomis skjebne: «Velsignet er Herren som lot deg [Noomi] få en løsningsmann i dag! Hans navn skal bli stort i Israel» (4,13). Kvinnene gir gutten navn og sier: «Noomi har fått en sønn!» De kalte ham Obed. Han fikk sønnen Isai, som ble far til David (4,17).»

Hesed «godhet» og *mānôah* «et hjem»

Fortellingen i Ruts bok kan leses som en fortelling om *hesed* «godhet» og om å finne *mānôah* «et hjem». Det hebraiske ordet *hesed*: «godhet», «trofasthet», «lojalitet», «vennlighet»; peker mot engasjement og solidaritet, og i Ruts bok er omsorgen for andre er gjensidig. *Hesed*: «godhet» (1,8; 2,20; 3,10); praktiseres i familien til de avdøde mennene til de moabittiske kvinnene, slik det kommer til uttrykk i Ruts (og Orpas) trofasthet overfor Noomi (1,8 og mer), Noomis omsorg for Rut og Boas' godhet overfor begge kvinnene (2,20 og mer). Gud lover dem *mānôah*; «et hjem»; et sted man kan finne hvile og trygghet i en manns hus (1,9; 3,10).

Hjemme og fremmed i Betlehem

Ruts bok inviterer oss inn i en fortelling om sult og død, enker, barnløshet og landflyktighet, ekteskap og fødsler i det antikke Midtøsten. Rut presenteres som en sammensatt og ikke entydig karakter i fortellingen. I tillegg til å kalles moabitt og fremmed, omtales hun som svigerdatter (1,6.7.8.22; 2,20.22; 4,15), datter (1,11.12.13; 2,2.8.22; 3,1.10.11.16.18), og en døds kone (*'ēšēl-hammēl* 4,5). Hun tas vare på etter konvensjonene om å beskytte de som trenger det, som for eksempel enker og fremmede; hun får plukke aks, og tilbys en variant av et leviratekteskap.² Når Boas ser Rut ute på åkeren, forhører han seg om henne hos arbeidsfolkene. Deretter utspiller følgende dialog seg mellom de to på åkeren, før de har blitt kjent:

² Ruts bok er ikke en illustrasjon på lovstoffet i 5 Mos, men vi kan høre en viss gjengklang: Om trengende som får plukke aks, se 5 Mos 24,19. Når en mann dør uten å ha fått en sønn, skal broren hans inngå leviratekteskap («svogerekteskap») med enken, og den første sønnen i dette ekteskapet skal bære den avdødes navn, se 5 Mos 25,5-10. På den annen side forbyr ekteskap med moabitter, jf. 5 Mos 23,4-5.

Da kastet hun seg ned med ansiktet mot jorden og sa til ham: «Hvorfor ser du på meg med velvilje og tar imot meg, enda jeg er en fremmed?» Boas svarte henne: «Mer enn én gang har de fortalt meg om alt du har gjort for din svigermor etter at mannen din døde. Du forlot din far og din mor og ditt fedreland og dro til et folk du ikke kjente fra før. Herren skal lønne deg for det du har gjort! Måtte du få fullt vederlag fra Herren, Israels Gud, når du nå er kommet for å søke ly under hans vinger.» (2,10-12)

Tråden tas opp når de to igjen møtes på åkeren om natten: «Hvem er du?» spurte han. «Jeg er Rut, tjenestekvinnen din», svarte hun. «Bre kappen din over meg, for du er løsningsmann (*gō'el*)» (3,9; jf. 2,20 og 3,12, og som Noomis løsningsmann i 4,14).³ Ordene for «kappe» og «vinge» likner på hverandre på hebraisk, og uttrykket «bre kappen over meg» er en gjenklang av Boas' ord om «å søke ly under hans (Herrens) vinger» i 2,12. Rut søker tilflukt og Boas innfrir. Boas fortsetter:

Velsignet er du av Herren, min datter! Du har vist enda større trofasthet enn før ved ikke å gå etter de unge mennene, verken de fattige eller de rike. Og nå, min datter, vær ikke redd! Alt det du sier, vil jeg gjøre for deg. For alle som bor i byen, vet at du er en hederlig kvinne (*eshet hayil*).» (3,10-11)

Rut hylles altså fordi hun har valgt Noomi og Betlehem fremfor familien sin i Moab (2,11) og gamle Boas fremfor de unge mennene (3,10). I kap. 4 sammenliknes Rut med Lea og Rakel, Jakobs koner som kom fra et fremmed land til Kanaan og grunnla Israels hus, og Tamar, som ble gravid med gamle Juda og fødte tvillingene Peres:

Alt folket og de eldste som var i byporten, svarte: «Ja, vi er vitner. Måtte Herren la den kvinnen som nå kommer inn i ditt hus, bli som Rakel og som Lea, de to som bygde Israels hus! Vis din kraft i Efrata og vinn deg et navn i Betlehem! Måtte de

³ Jf. 5 Mos 25,24-55: Når en israelitt av økonomiske årsaker er nødt til å selge eiendom, skal den nærmeste slektningen løse ut jorden ved å kjøpe den. Dette er religiøst begrunnet, da landet ikke må selges, da det tilhører Gud. Det samme kan skje dersom en israelitt må selge seg som slave til en fremmed på grunn av fattigdom.

etterkommere som Herren gir deg med denne unge kvinnen, gi deg en ætt som ætten til Peres, han som Tamar fødte til Juda!» (4,11-12)

Etter at Rut og Boas har fått en sønn (4,13), hyller kvinnene i Betlehem Noomi for sønnen som er født, og i samme forbindelse sier de at Rut er verdt mer enn sju sønner (4,15). Men så forsvinner Rut ut av fortellingen (men ikke ut av historien). Betlehemskvinnene forsetter hyllesten med å si: «Noomi har fått en sønn!» (4,17). De kalte ham Obed, og sønnen hans Isai ble far til David (4,17). Gjennom Rut får Israel en Davidsætling, mens hun blir taus og ikke nevnt av noen andre. Og i ættetavlene til slutt i Ruts bok er ingen av kvinnene nevnt, verken mødre, døtre, svigerinner, svigermødre, bestemødre eller fostermødre.

Et hjem i Norge, Betlehem og Moab

Almas doble følelse av selvtilfredshet og engstelse utfordrer hennes egen selvforståelse. Som romanen viser, er det definitivt en viss risiko både ved å være utleier og innflytter i dette huset like utenfor Oslo. Alma oppdager at hvordan hun ser på den andre, sier mye om hvordan hun ser på seg selv – en erkjennelse som utfordrer den polariseringen hun har operert med. Også fortellingen i Ruts bok illustrerer gjestfrihetens ambivalens – ved å vise hvordan tilhørighet og tap er tett sammenvevd. Rut får noe og mister noe annet. Ruts bok er en fortelling om flukt, fremmedhet og noe man kan kalle *mānôah* «et hjem» – et sted man kan finne hvile, trygghet og noe man lengter etter: en fredelig tilværelse i et land, en landsby, et fellesskap. I forlengelsen av dette utfordrer fortellingen spørsmål om hvem som er «den andre» og om forholdet til «sin neste». Hvem hører til i flokken? Den nære fremfor den fjerne? Naboen fremfor den fremmede? Familien fremfor utlendingen? Fortellingene om Alma, Rut og deres omgangskrets kan kaste lys over norske selvforståelser – bygd av både bruer og grenser.

Litteratur

Bibelen–Den hellige skrift: Det gamle og Det nye testamentet. 2011. Oslo: Det norske bibelselskap.

Hjort, Vigdis. 2014. *Et norsk hus*. Oslo: Cappelen Damm.

Honig, Bonnie. 1999. Ruth, The Model Emigree: Mourning and the Symbolic Politics of Immigration. I: *Ruth and Esther: A Feminist Companion to the Bible* (Second Series), Athalya Brenner (red.). Sheffield Academic Press, 50-74.

Sigrid Flaata
seniorrådgiver,
seksjon for diakoni og samfunn, Kirkerådet
sf623@kirken.no

33

Janne Dale Hauger
rådgiver, Mellomkirkelig råd
jh895@kirken.no

Frykt ikke? Korrespondentbrev fra Ungdommens kirkemøte

Korrespondentbrevet er skrevet i fellesskap av to stk. saksbehandlere/komitesekretærer fra Kirkerådet: Sigrid Flaata og Janne Dale Hauger. Sigrid var hovedsekretær for Sak 8/18 «Frykt ikke?» på Ungdommens kirkemøte (UKM) og Janne skrev saksdokument til UKM og var tilstede første del av møtet.

«Hva sier Bibelen om fremmedfrykt? Om fellesskap og håp? Er vi redde for den andre – eller er vi redde for at møtet med den andre endrer oss selv?» Slik innledet leder i Utvalg for ungdomsspørsmål i Den norske kirke, Silje Håve Smørvik, under åpningen av Ungdommens kirkemøte (UKM) 2018. Overordnet tema i år var «Hindre dem ikke!».

Veien fra idé til sakspapir

Som saksbehandlere opplever vi ofte skriveprosesser som en slags fødsel. Det starter med et lite frø, som over tid vokser seg større, modner og ta form. Men når ideen skal settes ut i livet i form av et sakspapir, kan det bringe med seg voldsomme og smertefulle omveltninger. Veien fra ideen om «Frykt ikke» som konsept til et sakspapir til Ungdommens kirkemøtet var så absolutt en trang, langtekkelig og smertefull fødsel. Eller kanskje snarere sagt fødsler. For i møter med Utvalg fra ungdomsspørsmål (Ufung) gjennom hele våren 2018 ble ulike utkast til sakspapir knadd

og kritisert – med ofte gjennomgripende og store endringer i dokumentet fra det ene møtet til det neste. Men for hver gang en ny versjon av sakspapiret ble født, fikk vi oppleve den nybakte forelders glede over å ha satt noe vakkert til live!

Kort om «Frykt ikke»

«Frykt ikke!» er et langsiktig arbeid for å tematisere hvordan Den norske kirke kan gå i møte med fremmedfrykt. «Frykt ikke» og «Vær ikke redde» går ofte igjen i Bibelens tekster. Hvordan kan disse tekstene leses i dag? I en verden i stadig endring, med økende polarisering og populisme, er det behov for å se nærmere på holdninger til «de fremmede» i vårt samfunn – og til å skape nye relasjoner i mangfoldet av mennesker, kulturer og tros- og livssynsuttrykk i Norge. Hvorledes kan kirken tilby inkluderende fellesskap og trygge rom hvor en kan samtale om usikkerhet i møte raske samfunnsendringer?

Sekretariatet i Mellomkirkelig råd har kartlagt ressurser og arbeid på dette feltet, både i Norge og i økumenisk internasjonal kontekst, særlig i Europa. Dette er tema som står høyt på dagsorden i det økumeniske fellesskapet for tiden. Det har vært gjennomført flere tverrfaglige konsultasjoner som har bidratt til å danne et kunnskapsgrunnlag for å forstå frykt som fenomen, forstå hvordan ulike grupper i samfunnet responderer på og utfordres av økt migrasjon, samt å se på de underliggende årsakene til fremmedfrykt.

Arbeidet har gitt utslag i tematisering av fremmedfrykt på mange ulike arenaer og arrangementer, inkludert blant annet felles seminar med MF, tema på seminar under Arendalsuka, nasjonal konferanse, appeller og innlegg i økumeniske internasjonale fora, for å nevne noe. I tråd med den tverrfaglige tilnærmingen til temaet «Frykt ikke», var det viktig for MKR å sørge for å også belyse saken fra ungdom og unge voksnes perspektiv. MKR utfordret derfor UKM til å ta inn en sak som omhandlet tema, og MKR og Kirkerådet stilte med saksbehandlere til å utarbeide sakspapiret og formulere forslag til vedtak, samt stille som komite-sekretærer på UKM. Vi var derfor veldig spent på hvordan saken ville bli mottatt og behandlet av først Ufung og deretter UKM.

Frykt og fremmedfrykt

Ett av de viktigste innspillene fra Ufung underveis i prosessen var oppfordringen om å avgrense sakspapiret fra å si noe om frykt generelt, til å gå inn i fremmedfrykt spesielt. Som kjent er avgrensede problemstillinger en forfatters venn, og dette var også viktig for å peile saken inn på et avgrenset (dog fortsatt stort!) tema. Et annet forløsende øyeblikk underveis i skriveprosessen skjedde da vi skjønnte at vi trengte gode og presise definisjoner på de mange ulike termene som ofte sammenblandes med fremmedfrykt.

Ved å definere rasisme, etnosentrisme, fordommer og fremmedfrykt/xenofobi som separate, men beslektede fenomen, ble det også tydeligere hvordan vi kan jobbe med fremmedfrykt. Det ble også viktig å presisere at fremmedfrykt ikke nødvendigvis kun er ideologisk motivert, men å vise til integreringsbarometeret som påpeker at frykt og skepsis til innvandring trolig formes i et samspill mellom ideologi, holdninger og antakelser om økonomiske konsekvenser av innvandringen.¹

Innledende runde på UKM

Ungdommens Kirkemøte åpner alltid med noe som kalles *innledende kaférunde*. Hver sak plasseres ved et bord og alle komiteene besøker hvert bord etter stoppeklokke. Ved hvert bord får alle komiteene en 10 minutters presentasjon av hver sak. På gule lapper skriver så delegatene ned assosiasjoner de gjør seg over temaet. På den måten får delegatene en rask oversikt over alle sakene, og komiteene får innledende stikkord som kan spore an den første samtalen i komitéen. For å sjekke at komitéen får reflektert over alle aspektene som spilles inn av UKM som helhet, fungerer de gule lappene også som korrektiv underveis i arbeidet.

Kontekstuell bibellesning som metode i komitearbeidet

I sakspapiret til UKM ble det drøftet tre hovedspørsmål: Hvordan påvirker fremmedfrykt samfunnet i dag? Hva sier Bibelen om «de fremmede» og hvilke muligheter og utfordringer har Den norske

1 <https://www.imdi.no/om-imdi/rapporter/2018/integreringsbarometeret-2018/>

kirke når det gjelder å møte fremmedfrykten i samfunnet? For å utforske det bibelske materialet om «fremmede» valgte vi, i samarbeid med Ufung, å bruke kontekstuell bibelstudie som metode. Metoden ble valgt for å bryte opp den vanlige arbeidsformen i komiteene og for å tilnærme oss problemstillingen på en litt annen måte. Vi ønsket også å bidra til at deltakerne ble bevisste hvordan vi som kristne kan bruke bibeltekster i respons til fremmedfrykt.

Mangfoldet av fremstillinger av «de fremmede» i de bibelske tekstene, fra fremmedhat og fremmedfrykt til grenseløs kjærlighet overfor alle mennesker, innebærer at må møte tekstene med en kritisk og undersøkende holdning. Møtet med «de fremmede» i de bibelske tekstene kan beskrives på samme måte som slike møter beskrives i dag: som truende, berikende, skremmende, utviklende og eksistensielt avgjørende.

Under komitearbeidet begynte vi å se på ulike visuelle fremstillinger av Jesus – fra det klassiske «hvite Jesus» bedehusbildet, til en afro-amerikansk Jesus med tornekrone, til et ortodoks indiansk ikon av Jesus som barn. Dette hjalp deltakerne å sette i gang tankeprosesser knyttet til hvordan Jesus oppfattes i ulike kulturer og kontekster og fra ulike blikk. Etter en diskusjon om kontekstualitet og litt bakgrunn for kontekstuell bibelstudie som metode, gikk vi inn i grupper. Her benyttet vi den sørafrikanske teologen Gerald West sin metode for å utforske teksten om Emmausvandrerne.

Kontekstuell bibellesning som grunnlag for komitearbeid

Som voksen deltaker i en gruppe med unge voksne var det utrolig spennende å høre de ulike tilnærmingene og refleksjonene til teksten. Emmausvandrerens opplevelse av at øynene deres ble åpnet først etter at de hadde vist Jesus, den fremmede, gjestfrihet – ga grobunn for spennende samtaler om ulike erfaringer om hvordan man selv har opplevd seg selv som fremmed eller har tatt imot fremmed. Og selv om de konkrete erfaringene fra den kontekstuelle bibellesningen ikke kommer tydelig til syne i

det endelige vedtaket, oppleves kontekstuell bibellesning som en nyttig inngang til den større samtalen som la grunnlag for vedtaket.

Vedtakstekst «in spe»

Etter en innledende refleksjonsrunde med kontekstuell bibellesning, gikk de ni komitemedlemmene i gang med selve arbeidet. Regler og rammeverk for diskusjonen ble gjennomgått. Et assosiasjonskart ble satt opp på tavle med utgangspunkt i setningen *møte med fremmedfrykt*. Stikkordene haglet, og det samlet seg fort verb på tavlen: *forstå, utfordre, utforske, eliminere, korrigere, spre, våge, være nysgjerrig, lære*. De ble igjen knyttet til ord og begreper som: *kunst og kultur, la oss bli kjent, rettighetsbasert diakoni, trygge rom, formidling av kunnskap, dialog, i eget liv*.

Rollen som sekretær handler mye om å notere ned synspunkter, setninger og formuleringer underveis i diskusjonen og komme med saksopplysninger og informasjon som kan føre samtalen videre. Etter første komitébehandling, var det vår oppgave som sekretærer å utforme et dokument som plukket opp elementer fra saken og kombinerte dem med elementer fra første diskusjon.

Dette utkastet ble diskutert og ytterligere spisset i innholdet. Blant annet hentet komiteen inspirasjon fra uttalelsen som den globale kirkekonferansen i Roma hadde kommet med bare uken før.² Det var et ganske tydelig dokument med radikale uttalelser som gikk til førstegangs plenumsbehandling. Var alle momenter fra kaferunden ivaretatt og var uttalelsen dermed i tråd med den generelle holdningen blant delegatene? Komiteen forventet heftig diskusjon, men den uteble. Forslaget til vedtak hadde tydeligvis lyktes med å lodde holdningene på UKM.

² *World Conference on Xenophobia, Racism, and Populist Nationalism In the Context of Global Migration and Refugees*, «Vatican Dicastery for Promoting Integral Human Development» og «World Council of Churches» i samarbeid med «Pontifical Council for Promoting Christian Unity», Roma, 18.-20. september 2018.

En sekretærs refleksjon om komitéarbeidet

Vi vet ikke helt hva vi hadde forventet oss av en komité med unge mennesker der spredningen i alder gikk fra midten av tenåra og til slutten av tyveårene. Vi husket tilbake til vår egen ungdomstid, hvor engasjementet var stort, men evnen til å uttrykke seg klart og med gode begrunnelser var begrenset. Like begrenset som selvilliten.

I komiteen opplevde vi en variert og innholdsrik diskusjon. Noen medlemmer var klare og tydelige med velformulerte refleksjoner. Andre var mer stille, prøvende og spørrende i formen, men like fullt med et refleksjonsnivå på høyde med de andre. Uenighetene i sak kom godt frem i diskusjonene, men hele tiden med en respekt for hverandre og den enkeltes integritet. Her var ingen *besserwissere* som eide sannheten og ønsket å trumfe sine ideer gjennom i komitearbeidet.

Voksnes forventninger til ungdom

Ett tema som gikk igjen i pausene på Ungdommens kirkemøte var voksnes holdninger til delegater fra UKM på de årlige Kirkemøtene. Er voksendelegantene så opptatt av alderen til ungdomsdelegatene at de går glipp av innholdet og substansen i ungdomsdelegatens innlegg? De unge vil ha fokus på sak, ikke på person og alder. Likevel har de opplevd å bli møtt av enkelte voksne delegater som er overrasket og imponerte de var over at så unge mennesker har meninger og uttrykker dem så godt i komitéer og plenumsdebatter. For de unge er det en selvfølge at de har meninger og tør å ytre dem. De forstår rett og slett ikke hva de voksne er imponert over. Slike henvendelser fra voksne delegater kan derfor virke mot sin hensikt. De kan oppleves som en nedvurdering av unge menneskers kapasitet og refleksjonsevne og som frustrerende avsporing. Kanskje er de til og med et forsøk på avledning og avvæpning? Det ble en viktig påminnelse for oss sekretærer i forhold til våre egne holdninger og hvordan vi uttrykte dem.

Dagens eller fremtidens kirkeledere?

I løpet av de fem dagene UKM var samlet, ble det klart for oss at vi her ikke bare arbeidet med neste generasjons kirkeledere. De er ledere av i dag. Gjennom deltagelse på UKM får ungdom erfaring og kompetanse i å reflektere, tenke strategisk og uttale seg offentlig om reelle tema, og de får erfaringen av å bli tatt på alvor. Det slo oss hvor selvbevisste og fremsynte de unge er på sin rolle i kirken. De vet at deres stemme betyr noe på Kirkemøtet og at det forventes at denne stemmen er radikal. UKM har derfor en frihet til å forme tydelige vedtak som utfordrer i en språkdrakt som man ikke finner igjen i Kirkemøtets vedtak.

Elefanten i rommet

Det som gjorde sterkest inntrykk på oss underveis i UKM, var et fenomen som vi begge kjenner igjen fra andre kirkelige sammenhenger: Hvordan skal kirken kunne være en trygg og troverdig stemme i samfunnet i møte med fremmedfrykt, hvis ikke kirken for egen del har et avklart forhold til samene som urfolk og som minoritet? Det ligger en spenning i hvorvidt en norsk majoritetskultur vil gi rom for minoritetskulturer på bekostning av egen kultur. Dette gjelder også for kirken.

Denne spenningen kom til overflaten også i arbeidet i komiteen på UKM. Men hvordan skulle den formuleres og uttrykkes på en saksvarende og hensiktsmessig måte i vedtaket? Dette var den største og mest givende utfordringen for oss som sekretærer. Den endelige formuleringen ble til i de sene nattetimer etter en svært avgjørende samtale med komitelederen. I vedtaket beskrives både den asymmetrien som er tilstede og frykten som ligger grunn for at det er en vegring for å tematisere samiske anliggender både hos minoritet og majoritet.

Vedtak UKM Sak 8/18

Hvordan ble vedtaket i UKM? Det var viktig for UKM å adressere bredt, ikke bare menighetene, men også kirke, samfunn og myndigheter. Kirken, fra menigheter til Kirkemøtet, utfordres til å være en tydelig røst i samfunnet mot fremmedfrykt og for å

fremme likeverd og menneskerettigheter. I tråd med uttalelsen fra konferansen i Roma (se ovenfor) utfordrer UKM Kirkemøtet til å ta avstand fra teologier som bygger opp om fremmedfrykt og rasisme og ta avstand fra populistisk nasjonalisme. Men like viktig er det å oppfordre til dialog om fremmedfrykt for aktivt å utfordre enkeltmenneskers holdninger og fordommer og tematisering av fryktkultur i menigheter og i barne- og ungdomsorganisasjoner. Stortinget og regjeringen blir utfordret til å endre urettferdige strukturer og systemer for på den måten å sikre like rettigheter for alle.

Har et vedtak om å imøtegå fryktkultur noen praktiske konsekvenser?

En uttalelse om fremmedfrykt fra UKM har i seg selv begrenset verdi. Men hvis den ansporer til god praksis, er det straks noe annet. Avsender betyr noe for hvordan et budskap blir mottatt. Det faktum at unge kristne mennesker er opptatt av et såpass brennbart tema som fremmedfrykt, kan være til stor inspirasjon for resten av kirken. UKMs vedtak har et potensial til å treffe folks hjerter og sinn på en annen måte enn kirkemøtevedtak. Særlig når det følges opp av lokalt engasjement. UKM utfordrer kirken til å være det trygge rommet som legger til rette for møteplasser og arenaer hvor folk kan bli kjent og bygge gode relasjoner og tørre å ha de vanskelige samtalene om fremmed-frykt. Formidling av kunnskap, utfordring av myter og korrigering av faktafeil er en del av dette arbeidet. UKM erkjenner at utdanning ikke betyr dannelse. Dessuten er det ikke nok å ha kunnskap. Den må anvendes også. Kurs og kompetanseutvikling av menigheters ansatte og frivillige, er nødvendig.

UKM ser at kunst og kultur egner seg godt til å utfordre holdninger og vise mangfold, vel vitende om at kunstformen kan være stereotyp i seg selv. «Mennesker er forskjellige bak kunstuttrykket, og derfor er menneskemøter med kunstneren viktig», står det i vedtaket.

Et vedtak for grasrota?

Som sekretærer har vi hatt et arbeidsliv også før det kirkelige byråkratiet «fanget» oss. Den gang da, som medarbeidere i lokale staber i menigheter, pleide vi å tenke at uttalelser og vedtak som gjøres i sentralkirkelige organer og råd har liten relevans og betydning for det lokale arbeidet.

Så feil kan man ta.

Som ferske byråkrater, rett fra debuten som sekretærer på UKM, har vi oppdaget at slike uttalelser og vedtak tvert imot kan ha stor betydning. For det første er de bevisstgjørende på delegatene som formulerer og vedtar uttalelser og vedtak. Videre gir de mandat og myndighet til ansatte og frivillige som skal arbeide med tema. Og de setter lokalt arbeid i menigheten inn i en nasjonal og global sammenheng og vice versa.

For oss ble UKMs behandling av «Frykt ikke?» en påminnelse om fellesskapets arbeid for å fremme håp og kjærlighet. Vedtaket fra UKM oppfordrer og kaller kirken til å bruke sin stemme i samfunnet til å utfordre urettferdige maktstrukturer: «Dette kalles ofte for kirkens profetiske røst. Det finnes en grense for hva som er greit. Hvor skal vi sette grensa for hva vi som kirke kan stå inne for av utvikling i samfunnet og hva vi ikke kan være med på?»³

3 <https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/ungdommens-kirkemote/2018/ukm-sak-8-18-frykt-ikke---sakspapir.pdf>

Folk på fakultetet

Stig Frøyshov

Presentasjon

Navn: Stig Frøyshov

Tittel: Professor

Fagområde: Liturgivitenenskap, kirkehistorie, ortodoks kristendom

Ansatt på TF fra (årstall): 2004 (Postdok), 2006 (Professor)

Siste publikasjon: "The Book of Hours of Armenia and Jerusalem: An Examination of the Relationship between the *Žamagirk'* and the *Horologion*", Proceedings of the Fifth International Congress of the Society of Oriental Liturgy, New York, 10-15 June 2014 (Leuven: Peeters, utkommer snart)

- Hva er din faglige bakgrunn?

• Etter en Bachelor (Cand. mag.) med kristendom mellomfag i 1988, og et semesteremne i gammelgresk våren 1989, startet jeg studier på St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary (Yonkers, NY) høsten 1989. Først tok jeg en treårig Master of Divinity, som er et ortodokst profesjonsstudium, og deretter en påbygget Master of Arts in Liturgical Music, som tok ett år i tillegg. I 2003 forsvarte jeg etter mange års studier min doktorgrad i Paris, samtidig på tre institusjoner: Sorbonne, Institut Catholique og Institut de théologie orthodoxe Saint-Serge. I 2004 startet jeg på et postdok-prosjekt på Det teologiske fakultet, men dette ble avbrutt midtvegs siden jeg i 2006 fikk stilling som professor i Oldkirkens historie og teologihistorie på samme sted. I 2008 ble professoratet endret til Liturgivitenskap.

På St. Vladimir's Seminary skrev jeg min masteroppgave innen patristikk, men med min interesse for og mitt engasjement i kirkesang ble det naturlig for meg å gå over til liturgiske studier. Både i de fire årene på seminaret, og deretter seks år på Saint-Serge i Paris, deltok jeg i den daglige tidebønnen, og den ortodokse tidebønnen, og dens historiske utvikling ble mitt forskningstema. Min doktoravhandling var utgivelse, oversettelse og kommentar av den tidlige tidebønnboka til Gravkirka (ca. 600), bevart i en gammelgeorgisk oversettelse fra gresk i et manuskript fra 900-tallet. I diverse arbeider under studiene har jeg også jobbet med asketisk-mystisk teologi og tradisjon.

- Hva jobbet du med før du begynte her?

• Jeg hadde jo ei ganske rask stigning fra doktorgrad til professorat, men la meg si litt om postdok-prosjektet mitt. Dette inngikk i min generelle forskning på Jerusalems-liturgien. Gravkirka, eller Oppstandelseskirka som den egentlig heter, var et viktig kirkelig sentrum og pilegrimsmål i senantikken, og dens liturgi var både rik og innflytelsesrik. De kaukasiske kirkene – armensk, georgisk og kaukasisk-albansk – adopterte alle Jerusalems liturgi, og Oppstandelseskirkas tidebønn og hymnografi ble stadig mer populære i Bysants og ble til slutt selve den ortodokse tidebønnen. Mitt postdokprosjekt, som jeg altså ikke fikk fullført, handlet om festgudstjenestene i

Oppstandelseskirka. Dette var kirkefester som spredte seg rundt om i kristenheten, også Vestkirka, f.eks. Kyndelsmess (Jesu innføring i tempelet).

- Hva jobber du med nå?

- Jeg har de siste årene jobbet særlig med Jerusalems-tidebønnens komme til Konstantinopel, noe som skjedde før ca. 600, og dens utvikling og praktisering der. Som sagt ble den altså til slutt den enerådende ortodokse tidebønnen, men det tok lang tid å «utkonkurrere» den flotte tidebønnen i selveste Hagia Sofia. Jerusalems-tidebønnen spredte seg gradvis i Konstantinopels kirkeliv fra 600-tallet av. I et paper jeg har arbeidet med siden jeg var forskningsfelle i bysantinske studier på Dumbarton Oaks i 2015-16 og som nå fagfellevurderes, viser jeg at hymnegenrene fra Jerusalem ble stadig mer populære ved keiserhoffet i Konstantinopel og i byens kulturelle elite fra 700-tallet av. Ikke minst var det «topper» som skrev slike hymner: flere keisere og patriarker, til og med en ikonoklastisk keiser! Jeg mener at Jerusalems-tidebønnen steg i status fra å være en perifer, «u-offentlig» liturgi i keiserhovedstaden til på 900-tallet, til å bli antatt av den sentrale bysantinske kirke som offisiell, kanonisk liturgi, parallelt med liturgien i Hagia Sofia. Den bysantinske kirke må således ha vært «bi-rituell» i noen århundrer fram til Jerusalems-tidebønnen ble den enerådende. Den særegne tidebønnen i Hagia Sofia mottok dødsstøtet gjennom korsfarernes plyndring og okkupasjon av Konstantinopel på 1200-tallet, da latinsk gudstjeneste erstattet den greske i Hagia Sofia. Da grekerne gjenerobret Konstantinopel i 1261, var det Jerusalems-tidebønnen som ble innført også i Hagia Sofia.

Det er viktig å understreke at tidebønn i den ortodokse kontekst ikke er begrenset til klostre og meditative miljøer, men var – og er – en integrert del av menighetens folkelige gudstjeneste. Ortodoks tidebønn er derfor ikke noe perifert fenomen å studere, men en sentral og kvantitativt nærmest dominerende del av det liturgiske livet. Det finnes i prinsippet fortsatt i dag ingen ortodoks menighet som ikke feirer tidebønn.

I tillegg vil jeg trekke fram det jeg har jobbet mye med i høst, min forelesningsserie i emnet «Ortodoks teologi og spiritualitet». Her har jeg kunnet utvikle ei annen side av min faglige bakgrunn, som jeg ikke har drevet forskning i, men som har vært en viktig del av min faglighet siden teologistudiene. I dette emnet har jeg kunnet prøve meg litt i systematisk teologi, ortodoks sådan, og det har vært berikende.

- Hva engasjerer deg mest innen fagfeltet ditt?

- Noe av det mest spennende innen mitt fagfelt er å jobbe med manuskripter. Mine kilder er primært liturgiske håndskrifter av pergament og papir fra tidlig middelalder av. Jeg jobber med manuskripter på gresk, georgisk, slavisk og syrisk, samt armensk i en viss grad. Når man leser et manuskript, helst det fysiske eksemplaret, men oftest en kopi, kommer man tettere innpå historien. Selv en tekstutgivelse innebærer et steg bort fra selve kilden, og både kan den inneholde feil og gir ikke det reelle bildet av selve manuskriptet. De liturgiske manuskriptene inneholder alltid spor av bruk. Håndskrifta er levende, og det er nesten som man hilser på skriveren og er til stede der og da. Alle historiske manuskripter er forskjellige, og de forteller også gjennom seinere innskrifter og notater hvordan de har vært brukt etter at de ble skrevet. Nesten alle manuskripter gir ny informasjon og dermed rom for oppdagelser. Ingen liturgihistoriske framstillinger er endelige! Det er alltid nye ting der ute som ennå ikke er sett og lest – iallfall i mitt fagfelt, den bysantinske liturgien. Mine største stunder som forsker har vært de gangene jeg har funnet ting i manuskripter som forteller noe helt nytt og annet enn det som er den gjengse oppfatning. Det er dirrende øyeblikk hvor tida står stille og en føler det er verd å drive med forskning.

For å ta det mer teologiske vil jeg si at skjønnhet engasjerer meg. Skjønnhet er også et teologisk begrep. Liturgien er – eller bør være – vakker. Skjønnheten er en integrert dimensjon i menneskets gudsyndyrkelse. Både er det guddommelige vakkert, og tilbedelsen er vakker. Den menneskelige tilbedelsen, liturgien, er imidlertid vakker ikke minst fordi den guddommelige virkelighet er til stede i den. Skjønnheten er forbundet med 'doxa'. Begrepet 'ortodoks' betegner i mindre grad «rett lære» enn «rett ære»,

altså rett tilbedelse. 'Doxa', som oversetter det hebraiske 'kabod', betegner primært «ære, herlighet». Men videre er denne doxa for meg ikke minst Guds herlighet, som er til stede i liturgien og i kirkerommet. I de fineste ortodokse kirkerommene kan man ane og kjenne denne Guds doxa, og liturgien bringer og gjør nærværende Gud og den guddommelige virkelighet. Skjønnheten har helt klart ei estetisk og materiell side som har med kunst å gjøre, både ikoner og kirkesang, men den er aller mest Guds skjønnhet som fornemmes – i kirka, kirkekunsten, og i livet og verden i det hele tatt. Ortodoks teologi taler om Guds energier som gjennomstrømmer hele skaperverket. Skjønnheten finnes i og gjennom det materielle. Liturgien har en sterk materiell, fysisk dimensjon, samtidig som det mystiske og åndelige uttrykkes og rommes i dette materielle.

- Hva legger du i god teologi?

- For meg som ortodoks teolog er teologien god når den både er tradisjonell og kreativ, og mystisk og jordnær. God teologi står i en tradisjon, er i samsvar og samklang med den hellige Tradisjonen som er ledet av Den hellige ånd. Samtidig er Tradisjonen (med stor T) dynamisk og åndsledet. Den hellige tradisjonen må alltid uttrykkes på nytt, ut fra samtidas forutsetninger. God teologi taler sant om mennesket og verden, men også om Gud. Den må derfor være mystisk, ha en mystisk dimensjon, en dimensjon av Guds-erfaring. «En teolog er en som ber, og en som ber er en teolog», heter det i den ortodokse tradisjonen.

- På hvilken måte kan din forskning være viktig for prester som arbeider i Den norske kirke?

- De ulike kristne kirkene og tradisjonene har alle noe å lære av hverandre. Jeg tenker at det første min forskning kan fortelle lutherske prester, er at tidebønnen er en menighetsaktivitet. Mine studier av den ortodokse tidebønnen har klart vist at dens opphav og røtter er viktige domkirker – i Jerusalem og Konstantinopel, og ikke i klostrene. Klostrenes tidebønn, og for så vidt menighetenes, kom i hovedsak fra domkirkene, katedralene. Og dette bekreftes av den ortodokse praksis, som altså er at alle menigheter har i det minste noe regelmessig tidebønn. I vestlige kirker, både

katolske og protestantiske, har tidebønnen i stor grad forsvunnet fra folkets gudstjeneste og blitt henvist til klostre, retrettsteder, meditative grupper, særgrupper med spesiell interesse for tidebønn, eller sporadiske og «ekstraordinære» forekomster i menigheter. Men også i den tidlige lutherske tida i Norge var det regelmessig tidebønn i menighetene, iallfall i større sådanne. Så jeg håper min forskning og undervisning kan inspirere Den norske kirke til å gjenopplive regulær menighetstidebønn som en essensiell del av det offentlige og kanoniske gudstjenestelivet.

For det andre håper jeg min forskning kan bety noe for hvordan prester i Den norske kirke oppfatter liturgien: at den i sitt innerste vesen er åndelig og til og med mystisk, at liturgien manifesterer det eskatologiske Gudsriket her og nå. Den kristne spiritualiteten er derfor nært knyttet til liturgien, og næres av den.

Halvard Johannessen

Presentasjon

Navn: Halvard Johannessen

Tittel: Førsteamanuensis

Fagområde: Praktisk teologi

Ansatt på TF fra (årstall); 2017 (ansatt på PTS fra 2007)

Siste publikasjon: «Ordinære gudstjenester som sted for det hellige» i: Elisabeth Tveito Johnsen (red.) *Gudstjenester med konfirmanter*. Oslo: IKO-forlaget 2017, 203-230.

- Hva er din faglige bakgrunn?

• Jeg startet teologistudiene på Misjonshøgskolen i Stavanger. Etter noen år tok jeg pause, for å ta grunnfag idéhistorie på UiO. Men etter å ha smakt på universitetslivet var det ingen vei tilbake. Ved UiO tok jeg grunnfag idéhistorie 1999, cand. theol. i 2000, grunnfag litteraturvitenskap i 2001 mellomfag idéhistorie i 2002. Etter fire års prestetjeneste i Vest-Finnmark begynte jeg som høgskolelektor i pastorallære på Det praktisk-teologiske seminar. Ti år senere disputerte jeg på TF med avhandlingen *Sekulariseringens spiritualitet*. Studien handlet om hvordan sekulariseringens forestillinger og idealer påvirker kirken. Materialet var kirkemøtebetenkningen «Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid» (1999), som hadde blitt kritisert for å avvike fra luthersk teologi. Jeg fant at de såkalte «avvikene» korrelerte med sentrale forestillinger og idealer i den sekulære kultur: bortfall av religiøse transcensens-forestillinger, religionens tilbaketrekning til privatsfæren, og vektleggingen av selvets autoritet. Avhandlingsarbeidet kalles samfunnssteologi (public theology), og sorterer under den praktiske teologi.

- Hva jobbet du med før du begynte her?

• Før jeg startet i stillingen på Det praktisk-teologiske seminar/TF, var jeg kapellan i Hammerfest fra 2003 til 2007.

- Hva jobber du med nå?

• Jeg har nylig overtatt stafettpinnen som ansvarlig redaktør i NNK etter mine gode kollega Merete Thomassen. Ellers jobber jeg med undervisning og praksisledelse, etter- og videreutdanning og noe forskning.

- Hva engasjerer deg mest innen fagfeltet ditt?

• Jeg fikk med meg et faglig blick fra idéhistorie-studiene som jeg tok med inn i teologien, videre i avhandlingsarbeidet, og som fortsatt engasjerer meg. Det handler om å forstå sammenhengen mellom de kirkelige uttrykkene og praksisene vi gjerne tar for gitt i dag, og den større tankemessige og kulturelle utviklingen som kirken er innleiret i. Det er et blick som gjør mange selvfølgeligheter mindre selvsagte, og som avdekker hvordan kirken er et barn av sin tid. Det er en kritisk faglighet som jeg synes både er spennende for egen del og viktig for kirken.

- Hva legger du i god teologi?

- Jeg tror det må være en teologi som evner å treffe mennesker med et evangelium akkurat der de er.

- På hvilken måte kan din forskning være viktig for prester som arbeider i Den norske kirke?

- Håpet er at min faglighet kan bidra til selvforståelsen av kirke og prestedtjeneste i vår tid, til en bedre forståelse av de kulturelle rammene rundt det vi gjør. Det handler om forståelsen av hvilke utfordringer og muligheter kirken står overfor, men også om den nødvendige skjelningen mellom hva som er vesentlig og mindre vesentlig i prestedtjenesten.

Tekstgjennomganger

2. søndag i åpenbaringstiden

13. januar 2019

Jes 53,6–9 Han har båret deres synder

Kol 1,15–20 Skapelse og forsoning

Joh 1,29–34 Guds lam bærer verdens synd

Åpenbaringstida er en presentasjonstid. Forrige søndag ble Jesus presentert som verdens lys (Joh 12,42-47). Denne søndagen er det døperen Johannes som har ordet, ved inngangen til Jesu tjeneste. Sånn sett er det en dåpssøndag, noe som også reflekteres i *dagens bønn*. Det interessante med Johannesevangeliet er at det faktisk ikke sies noe om at Johannes døper Jesus! På samme måte som heller ikke nattverdinnstiftelsen finnes i dette evangeliet. Det er likevel rimelig å anta at Johannes-miljøet tar disse hendelsene for gitt. Men dåpen er et tema i teksten. For han som har sendt Johannes som botsforkynner og døper, han har også sagt at Guds utvalgte nå skal komme. Og han skal ikke bare døpe med vann, men også med Den hellige ånd (Joh 1,33).

Duen. Det viktige denne søndagen er den presentasjonen Johannesevangeliet gir Jesus gjennom Johannes døperens ord. Det er seks vers fylt av heftig teologisk innhold. Vi er fortsatt i evangeliets første kapittel, som innledes med de store ordene om Ordet som ble menneske (1,14), Ordet som var i begynnelsen og som alt er blitt til ved (1,1-3). Det er dette Ordet Johannes vitner om. I ren johanneisk stil, som «mannen som er kommet før meg, for han var til før meg» (v 30). Døperen og botspredikanten Johannes vet hvem Jesus er, for han har sett et tegn. Han har sett Ånden komme dalende i en dues skikkelse. Duen, som livets budbringer (1. Mos 8,10-11), kom og ble værende over Jesus.

Johannes er veiviseren. Han er herolden som roper ut budskapet: «*Se, Guds lam, som bærer bort verdens synd!*» Ordet er blitt til et konkret menneske, og identifisert av Gudsmannen Johannes som Jesus av Nasaret.

Jesus er «Guds lam». Intet mindre! Assosiasjonsrikdommen er stor for den som var bevandret i det jødiske trosunivers og offerkultur. Vi får hjelp av dagens GT-tekst. Jes 53,6-9 er et lite utsnitt fra den siste av de fire sangene om *Herrens lidende tjener* (Jes 52,13-53,12). Han er «*lik et lam som føres bort for å slaktes*» (Jes 53,7). Tankene føres dermed direkte over til påskefeiringen og utfrielsen av Egypt, der blod fra offerlam skulle strykes på dørstolpene og israelsfolket berges (2. Mos 12). Dermed plasserer Johannes Jesus midt i den teologiske kjernen i den religiøse virkeligheten som Ordet trer inn i.

Jesus bærer bort verdens synd. Assosiasjonene kan også føres videre til tankene og ritualene knyttet til den store soningsdagen, *Yom Kippur* (3. Mos 16). Her beskrives først mer tradisjonelle soningsoffer, men det inngår også en instruksjon om å sende et lam (en bukk) ut i villmarken som bærer med seg «*hele israelittenes skyld, alle lovbruddene og syndene deres*» (3. Mos 16,21). Det er ypperstepresten Aron som første gang får beskjed om å legge hendene på en *syndebukks* hode og bekjenne folkets skyld, for deretter å la en mann sende den ut i ørkenen. Syndebukken bærer dermed bort folkets synd og skyld. Språkbruken i Johannesevangeliet (Joh 1,29) er helt i tråd med både grammatikk og logikk. Bukken ikke bare bærer den tunge byrden. Den tar den med seg, tar den bort. I vårt liturgiske språk brukes fortsatt den gamle oversettelsen, der «*bort*» ikke føyes til etter «*bærer*». Rent rytmisk høres det mye bedre ut, og innholdsmessig er det mer enn mulig å inkludere «*bort*» i det å bære. Personlig skulle jeg nok ha ønsket at bibeloversetterne hadde blitt stående ved den innarbeidede liturgisk uttrykksmåten.

Verdens synd. Det er verdt merke seg at perspektivet utvides i forhold til de gammeltestamentlige tekstene. Der er det folkets synder og folket skyld som står i fokus. I Johannesevangeliet er det verdens synder. Det greske ordet for verden er *kosmos*.

Synden dreier seg om kosmiske forhold, slik også Ordet dreier seg om hele universet. Det som skjer med Jesus har en universell dimensjon. Når han bærer (bort) verdens synd, så angår det hele skaperverket. Det er som en gjenklang av Paulus sin erkjennelse av at «*alt det skapte sukker og stønner*» etter å bli «*frigjort fra slaveriet under forgjengeligheten*» (Rom 8,21-22). I dagens språkbruk har ordet synd fått en egen mer begrensende klang. Synd blir forbundet med en liste over enkeltsynder som kan bekjempes og beseires. Prologen i Johannesevangeliet gir oss et annet perspektiv. Det store problemet, synden, er at «verden» ikke gjenkjenner sin skaper. «Verden» stenger lyset ute (Joh 1,10). Men nå er «lyset» kommet ved Ordet. Ordets herlighet er «full av nåde og sannhet» (Joh 1,14). Alt dreier seg om å se denne herligheten, den herligheten som Jesus bærer med seg, når nåden og sannheten seirer over ondskapens og dødens mørke. Herligheten som tar bort eksistensens synd, og skyld som har gjort oss blinde.

Agnus Dei, Du Guds lam. Det er ikke rart at ordene som Johannes døperen brukte for å presentere Jesus, lyder i hver gudstjeneste hvor det feires nattverd. De har fulgt messen siden 600-tallet. Det er et av de messeleddene som det er skrevet den vakreste musikk til. Bare søk på internett og velg komponist! «*Agnus Dei, qui tollis peccata mundi...*» - og så føyes det til: «*...miserere nobis*», «miskunne deg over oss»! Det er som om vi gjentar døperen Johannes sin proklamasjon og gjør den til vår bekjennelse, idet vi også gjør den om til en bønn om å la lyset komme inn i våre liv. Som miskunn, som nåde og sannhet. Og som fred. For i den siste strofen i *Agnus Dei* omgjøres «miskunne deg over oss» til «gi oss din fred» / «*dona nobis pacem*»!

Lammet i Johannes åpenbaring. Det er store linjer i budskapet på 2. søndag i åpenbaringstida om Guds lam! Og enda har vi ikke tatt med den eskatologiske endetidsvisjonen i Johannes Åpenbaring der Lammet kommer igjen, blant annet i kapittel fem. Da ser Johannes et lam «som sto midt på tronen». Lammet har med sitt «blod frikjøpt for Gud mennesker av alle stammer og tungemål, av alle folk og nasjoner». Og Johannes hørte «hver skapning i himmelen og på jorden og under jorden og på havet,

ja, alt som finnes i dem, si: Ham som sitter på tronen, ham og Lammet være takk og ære, pris og makt i all evighet». (Åpenb 5,13). Selv om dagens episteltekst fra Kolosserbrevet ikke nevner Lammet, så er det akkurat de samme tonene som høres der: «For i ham [den usynlige Guds bilde (eikon!)] ville Gud la hele sin fylde ta bolig, og ved ham ville Gud forsone alt med seg selv, det som er på jorden, og det som er i himmelen, da han skapte fred ved hans blod på korset!» (Kol 1,19-20).

Guds sønn. Og det dreier seg om ikke mindre enn at Jesus er Guds sønn. Johannes sier det direkte, og bekrefter dermed prologens eget utsagn; at Jesu herlighet er en herlighet han har som «enbåren sønn» (Joh 1,14). Dette tas også opp igjen neste, og siste, gang Johannes døperen omtales i Johannes-evangeliet (Joh 3,22-36). «Faderen elsker Sønnen og har gitt alt i hans hånd» (Joh 3,35). Han taler ord fra Gud, for Gud gir Ånden i fullt mål. – I følge Johannesevangeliet gir allerede Johannes døperen oss en første ansats til formuleringen av det store treenighetsmysteriet!

Dette er virkelig en søndag det svinger av!

Det er som vi kan rope ut med dem som sto rundt Lammet i Åpenbaringsboka: AMEN!

Til slutt: bare noen oppsummerende momenter som i forskjellige varianter kan trekkes fram i en preken:

- 2. søndag i åpenbaringstida er Johannes døperens søndag når han presenterer Jesus. I Johannesevangeliet er døperen innvevd i det store første kapittelet om det evige Ordet som ble menneske – og som er Guds sønn.
- Temaet dåp kan tas opp, ikke minst hvis det er dåp i gudstjenesten. Johannes døper «bare» med vann, mens Jesus skal døpe med Den hellige ånd – i nåde og sannhet.
- I Johannesevangeliet presenteres Jesus som «Guds lam». Det er et så sentralt og viktig begrep at det bør utgjøre et hovedstykke i prekenen. Jeg har angitt noen viktige perspektiver og referanser, både tilbake til Herrens lidende tjener, til påskelammet og til «sydebukk»-temaet.

- Guds lam / *Agnus Dei* har klare liturgiske referanser til nattverden, som dermed også kan tematiseres. «Du Guds lam...» synger vi, slik det har vært sunget siden 600-tallet; før vi selv kan ta del i nattverdens gave, slik den også møter oss i Jesu lidelse og død, i nåde og sannhet.
- Guds-Lam-temaet har også en klar eskatologisk, kosmologisk og universell håpsdimensjon. Lammet skal seire og skape fred. Det er ikke bare anspent apokalyptikk, men en integrert del av endetidsvisjonen i Det nye testamentet slik teksten fra Kolosserbrevet angir.

Det er med andre ord en søndag som innbyr til takk, håp og glede, og det bør reflekteres i salmevalget. Jeg har stanset opp ved følgende salmer:

555: Gud, riv oss ut av tidens jag. Svein Ellingsen/Thoams Laub (Inngang)

99: Jesus från Nasaret går här fram. Anders Frostenson/Gustav Nordquist

102: Vi skal se deg, Herre Jesus, i din herlighet en gang. Eyvind Skeie/Trond Kverno

165: O, Guds Lam uskyldig. (Agnus dei i gammel salmeutgave)

220: Lov Jesu namn og herredom. Edward Perronet (overs. Arne Garborg)/William Schrobsole

Dagens bønn:

Hellige Gud, du lot din elskede Sønn bli døpt for å bære verdens synd.

Vi ber deg: Forny oss i vår dåp, så vi alltid følger etter Jesus Kristus, vår Herre, som med deg og Den hellige ånd lever og råder, en sann Gud fra evighet og til evighet. Amen.

3. søndag i åpenbaringstiden

20. januar 2019

2 Mos 3,13–15 Jeg er den jeg er
1 Kor 8,5–6 For oss er det én Gud
Joh 1,15–18 Han har vist oss hvem Gud er

Åpenbaringstidens tema – hvem er Jesus?

Vi har lagt jula bak oss og er midt inne i åpenbaringstiden, den tiden da det blir åpenbart hvem barnet i krybben er – hvem Jesus er. Denne gangen er det Johannesevangeliets svar vi får i prekenteeksten. Og i Johannesevangeliet er det ingen tvil: Jesus er Guds sønn. Forfatterne tar seg ikke bryet med å nevne barnet i krybben en gang, men løfter fra starten Jesus opp til et guddommelig plan. I prologen, som vår tekst er hentet fra, kalles Jesus for Ordet (logos) som var hos Gud fra begynnelsen, ja, som er Gud og som har vært med å skape verden. At Jesus er Guds sønn er selve hovedtemaet i Johannesevangeliet. ‘

Johannesevangeliet banker inn budskapet

– Jesus er Guds sønn!

Noen har sammenliknet Johannesevangeliet med Bach sine fuger, der det samme temaet gjentas og gjentas i ulike variasjoner. Budskapet om at Jesus er Guds sønn bankes inn fra start til mål i Johannesevangeliet. Som en hjelp til de ekstra tungnemme blant oss, sørger Johannesevangeliet for å nevne dette temaet også i det som opprinnelig var evangeliets siste setninger i kapittel 20: *Jesus gjorde også mange andre tegn for øynene på disiplene, tegn som det ikke er skrevet om i denne boken. Men disse er skrevet ned for at dere skal tro at Jesus er Messias, Guds Sønn, og for at dere ved troen skal ha liv i hans navn.*

Hvor blir det av mennesket Jesus i Johannesevangeliet?

Jeg er glad i både Bachs og Johannesevangeliets fuger. Jeg synes at ørnen blant evangelistene skriver spennende om Jesus. Samtidig kan jeg forstå de som synes at dette kan blir litt for høytravende. Johannesevangeliet har jo blitt kritisert for nesten å være litt doketistisk i framstillingen av Jesus. Hvor blir det av mennesket Jesus her? Fokus i Johannesevangeliet er hele tiden på Jesu guddommelige natur. At Jesus er Guds sønn. Noen onde tungar har også ymtet frempå om at Jesu lidelse og død nærmer seg selvplaging og selvmord – så guddommelig regissert virker dette å være. Ikonisk i denne sammenheng er Jesu siste ord på korset – *Det er fullbragt*. Slik taler Guds sønn, ikke mennesket Jesus.

Et ekstremt fokus på Jesu guddommelighet ble til en i ekstrem situasjon

Som eksegeter er vi opplært til å studere hvilken kontekst evangeliet kan ha blitt til i. Jeg tenker dette kan være en god ting å gjøre når man skal si noe om det bildet av Jesus som gis i Johannesevangeliet. Det kan nemlig virke som den guddommelige slagsiden i Jesusbildet har noe med den situasjonen evangeliet ble til i. Jacob Jervell beskriver i sin bok *Ingen har større kjærlighet* hvordan Johannesevangeliet ble skrevet i en kritisk tid for de kristne. De var kastet ut av synagogen og opplevde nok å ha kniven på strupen. Det var mye på spill. Kanskje er dette noe av grunnen til at Jesus som Guds sønn er forkynnensens innhold i Johannesevangeliet, og ikke Guds rike, som i de synoptiske evangeliene. Kanskje er det også konteksten som gjør at retorikken spisses noen hakk: I Johannesevangeliet er retorikken mot jødene atskillig kraftigere enn i de andre evangeliene. Enten så er du mot oss, eller så er du med oss, er budskapet i Johannesevangeliet: De som tror at Jesus er Guds sønn er av sannheten, mens de som ikke tror er av løgnen. Det er harde ord om å være innenfor og utenfor. Det er også interessant å se hvordan Johannesevangeliet trekker argumentasjonen for at Jesus er Guds sønn enda lenger enn de synoptiske evangeliene: I Johannesevangeliet er ikke Jesus bare oppfyllelsen av profetiene. Nei, Jesaja og Moses og de andre hadde faktisk Jesus i tankene da skriftene ble til!

Våre tekster

Så til våre tekster, og først til prekenteeksten. Den passer utmerket inn i det som så langt har blitt sagt om Johannesevangeliets Jesusbilde. I vers 18 finner vi en av de mange fugevariasjonene om at Jesus er Guds sønn: *Ingen har noen gang sett Gud, men den enbårne, som er Gud, og som er i Fars favn, han har vist oss hvem han er.* Også Johannes døperen blir del av samme fuge i vers 15. Mens døperen i de synoptiske evangeliene er en bots- og domspredikant, så er hans oppgave i Johannesevangeliet å peke på Jesus og fortelle at han er Guds sønn. Den oppgaven klarer han utmerket i vår tekst, ved å gjenta temaet fra starten av kapitlet om at Jesus var til fra begynnelsen av. Og fugevariasjonene fortsetter: Hele to ganger i kapittel 1 utbryter Johannes følgende når han møter Jesus: *Se, Guds lam!*

Også midtpartiet i vår prekenteekst føyer seg godt inn i skjemaet: Her introduseres blant annet begrepet *sannheten*, som er et kjernebegrep i Johannesevangeliet, og vi hører om Moses: *For loven ble gitt ved Moses, nåden og sannheten kom ved Jesus Kristus.* For Johannesevangeliets forfatter(e) gjaldt det å overbevise om at Jesus står på Moses sine skuldre og representerer sannheten.

Når det gjelder de andre tekstene, så er de interessante å lese i lys av Johannesevangeliet. Korinterbrevsteksten er nesten som et ekko av Johannesprologens innledning: *Og det er én Herre, Jesus Kristus. Alt er til ved ham, og ved ham lever vi.* Paulus sier dette i sin drøfting av om det er tillatt å spise offerkjøtt. Hans poeng er at maten vi spiser ikke bringer oss nærmere Gud, det er kun Jesus som gir næring. Han som er vår Herre.

I teksten fra 2. Mosebok er det Guds navn som er saken. Moses spør Gud om hva han vil kalles. Og Gud svarer med to litt ulike navn: *Jeg er den jeg er* og *Jeg er*. Igjen er forbindelsen til Johannesevangeliet lett å se. Dette er jo evangeliet der Jesus en rekke ganger bruker Gudsnavnet fra 2. Mosebok om seg selv. Vi finner både en del ulike variasjoner, som: *Jeg er livets brød, Jeg er verdens lys, jeg er den gode gjeteren, Jeg er veien, sannheten og livet.* I tillegg finner vi noen eksempler på at Jesus rett og slett bruker gudsnavnet fra 2. Mosebok om seg selv: *Jeg er* (f.eks. i Joh 8).

Hva skal vi si på søndag?

Jeg tenker at alle tekstene oppfordrer oss til å snakke om Jesus på søndag. Vel er Gud alltid større, men som kristne tror vi at Jesus har vist oss hvem han er. Kanskje temaet kan være hva Jesus har vist oss? Hvis vi skal følge Johannesevangeliet er svaret igjen tydelig: Jesus har vist oss at Gud er kjærlighet. Det sterkeste eksemplet på dette er korset: *Ingen har større kjærlighet enn den som gir sitt liv for sine venner* (Joh 15, 13). På en god annenplass kommer fotvaskingen, som Johannesevangeliet har på nattverdens plass i fortellingen. På den måten blir fotvaskingen et sakrament; et sakrament som minner oss om at Gud elsker oss og at vi skal elske hverandre. Ved å bøye seg ned å vaske disiplenes føtter visualiserer Jesus det som er Johannesevangeliets eneste bud: *Og dette er mitt bud: Dere skal elske hverandre som jeg har elsket dere* (Joh 15, 12).

Kjedelig?

Noen ganger har jeg hørt folk si at de er lei av å høre prekener om at Gud er kjærlighet. Vi får nesten håpe at de har hørt dårlige prekener, for temaet må vi aldri bli lei av. Jeg tenker at vår oppgave som prester er å forkynne igjen og igjen at Gud er kjærlighet. For det er så mange andre stemmer der ute. Så mange andre negative gudsbilder og selvbilder. Vi må gjøre som Johannes, la kjærligheten være et tema i en fuge som kommer i stadig nye variasjoner. Også med tanke på hva det betyr at vi skal elske. Jacob Jervell er inne på noe spennende, synes jeg, når han snakker om at troen på Jesus kan gi oss en ny eksistensform som består i agape – kjærlighet. Her refererer han også til 1. Joh 4,8 der det står: *Den som ikke elsker, har aldri kjent Gud, for Gud er kjærlighet*. Hos meg klinger også 1. Kor 13 med her: *Om jeg taler med menneskers og englers tunger, men ikke har kjærlighet, da er jeg bare drønnende malm eller en klingende bjelle*.

Gud som bøyer seg ned

Selv om jeg har forståelse for de som etterlyser mennesket Jesus i Johannesevangeliet, synes jeg også at kritikken er litt urettferdig. For klimakset i evangeliet er jo ikke oppstandelsen eller himmelfarten, men nettopp lidelsen på korset og fotvaskingen.

Det er først og fremst her Jesus viser oss hvem Gud er – nemlig kjærlighet. Og får man egentlig noe mer menneskelig enn lidelse og det å bøye seg ned å vaske den andres føtter? Ørnen flyr høyt i starten av evangeliet i Johannesprologens poesi, men den lander mot slutten, i tjenesten for andre og døden og på korset. Gud er en Gud som bøyer seg ned.

Salmeforslag

99, Jesus från Nasaret går här fram
104, I et skur ved Betlehem
339, Skriv deg Jesus på mitt hjerte
358, För at du inte
364, Så kom du da til sist
434, Det er navnet ditt jeg roper
703, Å, for djup i Jesu kjærleik

4. søndag i åpenbaringstiden

27. januar 2019

Ordsp 14,21–22.25.3	Stakkaren og skaperen (prekentekest)
Fil 1,20	At Kristus skal bli opphøyd
Luk 13,10–17	Jesus helbreder en kvinne

Skam og ære

Moralisering eller visdom

Jeg skriver mens diskusjonen går i Vårt Land om de gammeltestamentlige tekstenes status i gudstjenesten. I prinsippet er jeg for å gi GT plass, men det må skje med skjønnsomhet. Dagens tekst fra Ordspråkene lyder som et slags *Håvamål*, den vise kongens høye tale om rettferd og moralsk lovmessighet. Den type hverdagsvisdom kan lett ende med påstander som ikke alltid stemmer: at visdom gir rikdom, at velvilje skaper troskap, at guds frykt er et sikkert vern, at det er en heder for kongen å ha mye folk, at den urettferdige felles av egen ondskap. Dette er utsagn fra vers som er utelatt fra søndagens tekstutvalg eller som befinner seg i nærheten. Det er en moralisering om virkeligheten slik den kanskje burde være, men det stemmer ikke med folks erfaringer som ikke sjelden går i motsatt retning: at det går de ugudelige vel, at ondskap lønner seg, at guds frykt fører til undergang.

Det virker som om dagens utdrag fra Ordspråkene er plukket ut med omhu for å unngå den moraliserende hverdagsvisdommen og heller markere moralske og teologiske poenger: at det er synd å forakte sin neste, at et sannferdig vitne berger andre, at en gir Gud ære ved å hjelpe de fattige. Poenget er ikke at det lønner seg, men at det er rett og at det gir Gud ære. Det gjør det mulig å finne en sammenheng og felles motiver med søndagens andre tekster.

Guds ære og menneskers verdighet

Det er teksten fra Ordspråkene som er prekontekst, men denne søndagen ville jeg selv ha valgt å holde sammen de tre tekstene og la dem belyse hverandre. For med all deres litterære forskjeller og helt ulike kontekster, er det ett tema som markerer seg: skam og ære. Men nettopp det temaet tvinger meg til å ruske litt i mine egne teologiske preferanser og se litt lenger enn jeg vanligvis gjør. Skam og ære handler ikke bare om mennesker som hentes opp av skammen og får verdigheten tilbake. Det er et favoritttema for mange av oss og er helt sentralt nok. Men i alle tekstene handler det like mye om gjerninger som håner *Gud* og som gir *Gud* ære. Det får meg til å spørre om min teologiske tradisjon er så opptatt av *antropologien* at vi står i fare for å glemme *teologien*.

Tre tekster – tre perspektiver

Evangelieteksten er en dramatisk beretning om hvordan et menneske reises opp fra skammen og får verdigheten tilbake. Sykdommen hadde gjort henne krumbøyd og ute av stand til å rette seg opp. Jesus løser henne fra sykdommen så hun kan rette ryggen, bokstavelig talt og mentalt. Et forkrøplet menneske reiser seg opp i sin fulle høyde. Hun er tilbake i skapelsen øyeblikk da Gud så på sitt verk og så at det var såre godt. I dette tilfelle er nåde ikke at et menneske får syndenes forlatelse, men at en kvinne kunne rette seg opp og få den verdigheten hun hadde i opphavet og kanskje hadde glemt i all skammen. Nå er skammen er borte, og hun gir Gud ære og lovpriser ham, som det heter. Folket gleder seg med henne. Bare en skeptisk forstander sitter igjen med skammen – han brukte loven til å påstå at Gud ikke burde gjøre gode ting på sabbaten.

I det korte verset fra Filipperebrevet uttrykker Paulus håpet om ikke å bli til skamme. Han venter at menighetens forbønn vil bli til redning. Det er litt uklart hva han viser til – han håper kanskje at helbredelse eller frigjøring fra fengselet skal ta bort skammen. Men hovedanliggendet er tydeligvis at Kristus skal bli opphøyd ved hans kropp. Æren er Guds.

Teksten fra Ordspråkene handler i første omgang om å legge bort forakten for et annet menneske og i stedet gi ham eller henne ære og oppreisning. Det skjer når man viser medynk med den fattige, når man berger liv, vender seg bort fra svik og løgn, eller frir den svake fra undertrykkelse. Men fokuset er ikke først og fremst samlet om de svake og foraktede som frigjøres fra skammen og får ære og verdighet, selv om det er fortellingens viktige budskap. Motivasjonen for den gode handling er at Gud hånes når den svake undertrykkes, og at Gud får ære når den fattige hjelpes.

Guds ære som motivasjon?

Er det et viktig poeng at Guds ære markeres så sterkt? Jeg merker en intuitiv motvilje mot å trekke oppmerksomheten bort fra den enkeltes nød. Er ikke nøden begrunnelse god nok? Skal den gode gjerning motiveres med fromt prat om at den er til Guds ære, eller at vi bringer skam over Gud ved å svikte vår neste?

Jeg har tre svar.

For det første kan jeg i god luthersk tradisjon si at Gud handler gjennom mennesker. Vi er Guds hender, de midlene Gud bruker for å hjelpe sin skapning. Han gir melk gjennom morens bryst, korn og frukt til næring. Vår neste er Guds kall til oss. Gud handler gjennom oss. Hva er mer naturlig enn at Gud får æren når det er Guds hender som hjelper?

For det andre kan man trekke parallellen til beretningen om den store dommen i Matteus 25. «Det dere gjorde mot en av disse mine minste, har dere gjort mot meg,» sier Jesus der. Når mennesker foraktes, er det Gud som blir spottet. Når mennesker blir hjulpet, er det Guds ære og verdighet som gjenopprettes.

For det tredje kan det også være nyttig å spørre om vi som lutherske kristne blir sittende fast i en antroposentrisk teologi, der det er menneskets nød og frelse som er sentrum i alt. Tendensen kan skimtes i den store vekten på korsteologi (*theologia crucis*) i motsetning til æresteologi (*theologia gloriae*). Kanskje vi har noe å lære av den reformerte tradisjonen der Guds ære er mye tydeligere tema i teologien. Vår «egen» Johan Sebastian Bach komponerte all sin musikk til Guds ære – *solī Deo gloria*.

Prekenen – det oppreiste menneske

Hvis jeg selv skulle ha prekt denne dagen, ville jeg ha latt alle tre tekstene bli med i en samtale om guddommelig ære og menneskelig verdighet, eller sammenhengen mellom Guds og menneskets storhet. Mitt utgangspunkt ville kanskje være et dikt der den walisiske dikterpresten R.S. Thomas beskriver menneskets hang til å bøye seg: «To millioner år / til å rette seg / opp, og fortsatt er de bøyd.» skriver han i diktet «Bent» (Nedbøyd). Han ser hoder som luter seg over all slags arbeid, over innvoller og kropper, manuskripter og turnipsåkrer, diagrammer, instrumenter og tegnebord. «Ser de aldri opp?» spør han. «Hva er det som holder deres blick under horisonten?» Han skriver ikke om sykdom og fattigdom som bøyer og kuer mennesker, som i dagens tekster, men slike ting hører selvsagt med. Mennesket er skapt til å vandre oppreist. I stedet bøyer det nakken og lar seg kue. Det kryper for autoriteter, segner under sitt arbeid, kneler for ambisjoner og forventninger, forsker og grubler med ansiktet mot bøkene, underkaster seg guddommen. «Hvorfor skulle en tenke / at å være på knærne / er å be? / Målet er å vandre oppreist / i solen.» Det minner meg om en passus fra den bekjennelsen vi formulerte som innledningsbønn i Olavskirken på Modum Bad: «Du har skapt oss i ditt bilde / og kalt oss til å vandre oppreist på din jord.»

Jeg funderte over dette for mange år siden i boken *Ditt ansikt søker jeg*, der jeg skrev et lite kapittel om «Det oppreiste menneske» som noen kanskje vil ha glede av. «Uttrykt i kroppens språk er Guds nåde friheten til å gå oppreist. Nåde er å møte dagen med åpne sanser og blick som ikke viker, å møte ansikter, rekke ut hender. Det naturligste av alt, men av en eller annen grunn så vanskelig.»

Dagens evangelietekst er bare en av mange beretninger om mennesker som bokstavelig talt reiser seg opp og går, frigjøres fra skammen og ser seg om med ny verdighet. «En lam tar sin bylt og går livet i møte. En verkbrudden retter en krumbøyd rygg og verkende lemmer. En kvinne reiser seg fra skjenselen og ser på mennene uten skam. Spedalske retter ut hendene og favner sine kjære. Fattige står opp og sier sitt navn med stolthet. Syndere kommer frem fra smug og bakgater med lys i blikket, Gud skapte oss som oppreiste mennesker.»

Vi forteller om Guds storhet ved å rette ryggen, strekke lemmer og kropper i deres fulle lengde. Vi håner Gud når vi bringer skam over andre, kuer dem og glemmer deres verdighet. Vi gir Gud ære når vi ser mennesker i deres gudgitte verdighet, og hjelper dem til å reise seg i deres fulle høyde.

Salmeforslag

299 Store Gud, vi lover deg

520 Gå gjennom byens lange rette gater

-740 Eit lite barn voks opp til mann

614 Vår lovsang skal møte deg

604 Jesus, livets sol og glede

605 Opp, jublende sang (v.1-2)

Kyndelsmesse

lørdag 2. februar 2019

1 Sam 1,21–28 Hanna får Samuel
1 Joh 1,1–4 Livets ord
Luk 2,22–40 Jesus blir båret frem i tempelet

Fullendelsen av advent

En overflødig dag?

Den gangen vi skilte lag med Den romersk-katolske kirke, utviklet Veit Dietrich og Johannes Bugenhagen egne protestantiske skikker hva angikk kirkeåret. Dette fikk særlige konsekvenser for kyndelsmesse. Den katolske åpenbaringstiden, epifanien, avsluttes med feiringen av Herrens dåp, som er vår 1. søndag i åpenbaringstiden. Da begynner de sitt grønne, *ordinære* kirkeår, mens vi fortsetter vår hvite åpenbaringstid til og med Kristi forklarelsesdag. Katolikkene har hele tiden holdt på at forklarelsen skal feires 2. søndag i fastetiden, og knytter den således tettere til påskemysteriet, i motsetning til oss lutheranere som knytter den an til åpenbaringstiden. Følgene av Dietrich og Bugenhagens valg ble at kyndelsmesse mistet sin praktiske funksjon som avslutning på juletiden, mens 20. dag jul ble vår siste frist for å få julepynten ned i eskene. Slik kan man argumentere for at kyndelsmesse er blitt overflødiggjort, men det er mye som går tapt hvis 20. dag jul, 2. søndag i åpenbaringstiden, skal bære det liturgiske ansvaret for å avslutte julen. Enhver menighet med full forordning bør derfor feire kyndelsmesse.

Herrens komme – Herrens gjenkomst

På den ene siden avslutter kyndelsmesse den kirkeårsbolken som består av advent, jul og åpenbaringstid. Kyndelsmesse er den dagen da julen definitivt er over, og det gir dagen et preg av å være en avslutning. Sirkelen som begynte med at vi tente ett lys i adventskransen, sluttet med at vi tenner alle kirkens lys. Herren er i sitt tempel. Likheter til påskennatt er slående, men kyndelsmesse begynner ikke i et stummende mørke. Der påskennatt markerer en ny begynnelse, er kyndelsmesse en bekreftelse av inkarnasjonen. Livets ord er nå iblant oss, og for det jubler vi med Simeon og Anna.

På hin side ligger en forventning om at frelsesverket skal tre i kraft. Den lå der for Simeon, og den ligger der for oss. Det som skiller oss fra Simeon er hvilken side av oppstandelsen vi befinner oss på. Simeon så frem mot en frelse, som skulle vise seg å inneholde både korsdød og oppstandelse. Vi, derimot, ser frem mot *parousia*, Herrens gjenkomst. Men, hva kommer vi fra?

Vår frelseshistorie forteller om en frigjøring fra Loven, og Simeon står i den delen av frelseshistorien hvor Guds folk er underlagt Loven. Vi befinner oss på et ikke helt ulikt sted. Kyndelsmesse er slutten på den kirkeårsbolken som begynner med advent, men før advent kommer domssøndagen. En dag som i bunn og grunn handler om vår dom over oss selv og vår neste, som er dom til et selvkonstruert fangenskap, og den dommen som Jesus feller, som er en frigjørende dom. Vi trer inn i advents ventetid fra dommen. I ventetiden finner vi igjen sammen med Simeon. Han er gitt et løfte av Ånden om at han skal se Jerusalems frelse før han dør. Vår tro, også formidlet ved Ånden, er løftet om at Jesus skal komme igjen i herlighet for å dømme levende og døde.

Den gammeltestamentlige lesningen

Det er lang tradisjon i kirken for en typologisk lesning av samuelsbøkene, hvor Samuel forstås som en *type* Kristus. Likhetene mellom våre tempel-narrativ er påfallende, og det er nærliggende å tenke at Lukas hadde narrativet fra 1 Samuel i tankene da han skrev ned fortellingen om frembærelsen av Jesus

i tempelet. Begge guttebarna bæres frem for Herren: Samuel for dommeren Eli i tabernakelet, Jesus for profeten Simeon i templet. Løfteofferet er sentralt i begge. I 1 Samuel er det moren, Hanna, som bærer sitt løfteoffer, hennes enbårne sønn, frem for Herren for det Han har gitt henne. Hos Lukas er det Gud selv som ved Maria bærer sitt sonoffer, Hans enbårne Sønn, frem for menneskene. Den frelseshistoriske linjen kan her trekkes fra Hannas løfteoffer, via Guds sonoffer til vårt skyldoffer av Hans enbårne Sønn: Når menigheten gjør som Simeon, så er det en takksigelse i visshet om at dette barnet en gang vil være vår frelse. I dette ligger det en bitter bismak, i og med at det innebærer at barnet en gang måtte henges på et kors, for vår skyld.

Den nytestamentlige lesningen

Nå trekkes oppmerksomheten vår mot juledag, for lesningen fra 1 Johannes står i direkte sammenheng med Johannes-prologen. Her tydeliggjøres første trosartikkel, og menigheten minnes om kirkens doktrine om Kristi to naturer. Det viktigste med denne lesningen er likevel hvordan den løfter doktrinen inn i vårt levende trosliv. Det at noe var fra begynnelsen av, er alene ikke annet enn en tørr trosregel; noe vi er forpliktet på. Men i en enkelt setning (1 Joh 1,1) løftes læren inn i livet, og vi ser hvordan læresetningene kan danne grunnlaget for en levende tro. Denne lesningen går fint sammen med den nedenfor valgte sluttsalmen, *Opp, alle folk på denne jord.*

Evangelielesningen

Allerede ved kirkemøtet i Jerusalem ca. år 50 e.Kr. ble den fysiske omskjærelsen erstattet av hjertets omskjærelse, i det Peter erklærer at troens renselse er tilstrekkelig (Apg 15,1). Fremvisningen i tempelet ble likevel beholdt, og frem til 1977 inneholdt Alterboken en egen liturgi for mødres kirkegang. Og det er nettopp en mors kirkegang vi er vitne til i evangelielesningen for kyndelsmesse. 40 dager er gått siden fødselen, Jesus er blitt omskåret, og nå bæres han frem for Herren i tempelet. Men det er noe rart med dette narrative.

For det første var det strengt tatt ikke nødvendig å ta med seg barnet til tempelet; det holdt lenge med offergavene. Det som ikke nevnes i teksten er pålegget fra 4. Mos 18,15-16 om å betale fem shekel til tempelet for sin førstefødte. Antageligvis hadde ikke Maria og Josef pengene, og nettopp derfor måtte Jesus bæres som et offer til tempelet. Nå blir den typologiske forbindelsen til 1 Samuel-teksten enda sterkere.

For det andre så er det noe underlig i grunnteksten i v. 22, hvor i stedet for å skrive "påla *henne*" (*autes*) brukes "påla *dem*" (*auton*). Det forteller oss at Josef var til stede under fødselen, og at han også måtte renses.

Det tredje er Simeons reaksjon. Det er nærliggende å tenke at det vanlige var at foreldrene ga offeret til presten, *før* han løftet barnet frem for Herren. Men, Simeon liksom glemmer hele pengeofferet, og vi får vite at Den Hellige Ånd har fortalt Simeon at han ikke skal dø før han har sett Guds frelse. Simeon gjenkjenner umiddelbart Guds frelse i det barnet Maria bærer inn i tempelet, som om han forstår at dette er Guds offer til menneskene, og han kan selvfølgelig ikke kreve penger til tempelet for å bære frem Guds eget offer.

Det fjerde er Annas funksjoner i narrativet. Anna er en Herrens tjenerinne, og livet hennes består i all hovedsak av faste og bønn. Hun har antageligvis bedt for Jerusalems frihet/frelse, ettersom hennes andre, og misjonale, funksjon knyttes til å fortelle om barnet til dem som ventet på Jerusalems frelse.

Å knyte det hele sammen

Den katolske skikken med at menigheten tar med egne lys til kirken på kyndelsmesse for å få disse velsignet, sier en hel del om hva denne dagen forsøker å gi oss. Når vi trer inn i advent, begynner vi å oppføre oss bedre, og vi smiler til fremmede. Kun på 17. mai er Norge så veloppdraget som i juletiden. *I julen må man være snill*, forteller vi barna våre. Så har mang en polemisk sjel poengtert at det er litt underlig for en religion som løfter nestekjærligheten så tydelig frem, at man skal være snillere enn

ellers i julen. Og vi som jobber med dette vet at det er jo ikke det som er poenget; det er heller det at julen er en kraftig irttesetter om hvordan vi skal oppføre oss mot hverandre. Så prøver vi å la denne nestekjærlige holdningen vare så lenge som mulig. Derfor burde også vi tenne lys på kyndelsmesse.

Fødselsbildet i den nytestamentlige lesningen forteller oss at Faderen og Sønnen er av samme vesen og opphav, men også at Han vi forkynner er en som ble erfart med alle sanser i den tidlige kirken. 1 Johannes fører et trosbevis, og vi kan godt minne menigheten om at vår tro er grunnfestet i vitnesbyrd fra mennesker som var til stede da de frelseshistoriske begivenheter fant sted.

I evangelielesningen føres det sak for den historiske hendelsen det var at Jesus ble født, og deretter båret frem for Herren i tempelet. Fra Simeons mottakelse i tempelet går det en rød tråd helt frem til korsfestelsen. Jesu frelsesgjerning kan også sies å ha en form for begynnelse her, eller et anslagspunkt, og kyndelsmesse fortjener å preges av Simeons og Annas jubel. Her ligger det også en god mulighet til å trekke linjer mellom de velsignede, private lys, og Annas utrettelige bønneliv.

Morsbildet i 1 Samuel er sterkt. Hanna bærer sin sønn til tempelet, i full visshet om at han skal bli igjen der. Herren skal få bruke ham slik Han selv ønsker, det er løfteofferet Hanna gir for at hun er blitt gitt et barn. For oss blir det et bilde på at vi ber om å bli styrket i troen, Jesus fødes til nytt liv i oss, og av Hans eget gir vi Ham tilbake.

Ved å knytte disse tre trådene sammen i prekenen på kyndelsmesse, blir det helt tydelig hva det betyr å velsigne sine egne lys på denne dagen. De skal brenne i de enkeltes hjem, som en påminnelse om at den godheten som vektlegges så sterkt i disse tre kirkeårstidene må virke gjennom oss, ikke bare frem til vår ventetid begynner om igjen 1. advent, men også i vår forventning til Jesu gjenkomst. Så gjenstår det bare å få gjeninnført skikken med lysvelsignelse.

Salmevalg

Å sette opp salmeseddel for kyndelsmesse er en ganske krevende øvelse, nettopp fordi så mye skal knyttes sammen. Man trenger selvfølgelig ikke løse kyndelsmessoppgaven slik jeg har skissert over, men gjør man det bør salmene være bærere av resonnementet. Jeg foreslår derfor en salmeseddel som tar siktemål på å trekke advent, jul og åpenbaringstid inn i gudstjenesten, og samtidig ha en slutt som peker mot forklarelsen.

506 (Inngang) *Sions vekter hever røsten* er en salme som knapt blir brukt utenfor domssøndag, da kanskje bare når brudepike-teksten (Matt 25,1-13) dukker opp i rekke II. Men, kyndelsmesse er advents fyllestgjørelse, og domssøndag er anknyttet advent i andre enden. Kirkeåret er sirkulært, ikke lineært. Vi må gjøre menigheten oppmerksom på at når advent kommer, så begynner vi ikke på noe nytt, vi bare fortsetter med det vi hele tiden har holdt på med – å leve i Kristus, gjennom å følge kirkeårets rytme.

582 (Dåp) Det er bare en dåpssalme som gjelder denne dagen, og det er *Milde Jesus*, som har helt klare henvisninger til dagens evangelietekst. Enskjønt, sjansen for at det er dåp på kyndelsmesse er liten.

67 (Før preken) Hadde vi hatt et eget kapittel for kyndelsmesse i salmeboka, så ville nok denne stått der, og ikke i julekapittelet. Med første linje, *Guds frelse til verda er komen. Simeon løfter si skjelvande hand*, kastes vi rett inn i dagens kjernebudskap. Legg særlig merke til hvordan denne salmen refererer både til Sakarjas lovsang (v. 2), Marias lovsang (v. 1) og Simeons lovsang (1. linje i alle vers). For meg er det utenkelig å skulle feire kyndelsmesse uten å synge denne salmen.

701/856 (Etter preken) Dersom menigheten skal feire både kyndelsmesse og samefolkets dag, så er det *Kristusa háve jaskadin* (856) som skal brukes. Den vil da gi en solid, sakramental forankring til en i utgangspunktet sekulær gudstjenestedag. Det er også den eneste salmen jeg vet om, som inviterer til den mystiske foreningen mellom Simeon og det syngende subjektet (se: v. 2).

Blix' *Så vide om land* gir, på sin side, gode festepunkt til prekenelementer. Her kan det trekkes linjer til både Hannas og Annas lengselsfulle bønneliv (v. 2), de velsignede lys (v. 3), at frelsen er der for deg (v. 4-6) og fyllestgjørelsen, som kommer til uttrykk i Simeons og Annas reaksjon, av hjertets lengsel etter samhörighet med vår Skaper og Herre (v. 7).

615 (Nattverd) En viktig bestanddel i den gudstjenesten jeg har skissert her, er å legge til rette for at menigheten identifiserer seg med Simeon og Anna. Det trenger ikke sies eksplisitt, selv om det kan det også, men man kan åpne noen dører til hjelp. Da er Svein Ellingsens *Vi bærer mange med oss* en gave til forrettende prest. Simeon bar Jesus, som Gud ga for vår skyld; når vi går frem til offermåltidet, så bærer vi vår neste med oss.

683 (Utgang) *Opp, alle folk på denne jord* ble plassert i misjonskapitlet i N13, men det er ikke ment som en misjonssalme, selv om sisteverset har et misjonalt motiv. Vi syngende bes reise oss og kjenne den kjærligheten Gud gir oss, det er den samme kjærligheten som Simeon løftet opp i templet og Anna bejublet. *Livets ord* (ref. 1 Joh 1,1) er denne salmens livsåre, og den syngende tas med inn i et dypt, pietistisk univers. Brorsons nøkterne og innadvendte mystikk finner seg lett til rette i nordmannens åndsliv, og med denne salmen kalles den enkelte til å gå ut i Annas ærend.

5. søndag i åpenbaringstiden

3. februar 2019

Salme 103,1–6 Han tilgir og leger
Jak 5,13–16 Forbønn, salving og omsorg
Joh 5,1–15 Den syke ved Betesda

Det må bli noen setninger å bære med seg:

De som ligger der - og her

Jesus drar til Jerusalem igjen. I en høytid. Hellig tid, hellig sted. Med uheldige mennesker. En mengde mennesker liggende på et sted. En av byportene, sikkert mye trafikk. Med et stort, vakkert damanlegg, med helbredende virkning. En velkjent ting i Bibelens verden. En ansamling av folk som trenger hjelp, som bare må motta. Vente på å kanskje å bli førstemann uti når Herrens engel kommer med under-krefter. Og ellers overleve på det andre skulle gi, som de andre også trenger, fordi de skal gi almisser, på vei inn til det hellige. Dag etter dag. År etter år. Oss og dem.

Så kommer Jesus, og vi fortelles om én av menneskene som ligger der. Han har vært syk i 38 år, og Jesus vet det. «Vil du bli frisk?» er et av fortellingens mye siterte spørsmål.

Johannes-evangelisten har fortalt oss om kvinnen ved brønnen, nå er det mannen ved dammen. Nå er det vi som skal høre og fortelle om dette til NN og YY ved XX og ZZ.

Ser folk for seg venteværelset på legevakta? Korridor-sengene, sykehjemskøen? De mange timene med skjema. Eller andre liv satt på vent? De som legger seg ved våre porter, ved kirketrappa

og butikkdøra, de med innbitt kurs mot våre grenseoverganger og strender, eller de som er i limbo på transittmottak. De som er avhengig av smulene, og av gjerdene som kanskje faller.

Stå opp, løft båren din, gå omkring

I Johannesevangeliet kan vi finne perler og dybder i detaljer, for eksempel i hvordan setningsdeler gjentas. «Reis deg, løft båren din, gå omkring!», sier Jesus. Hele fem ganger står det at han bærer båren og går omkring, i refererende setninger og samtalereplikker mellom mannen og jødene som spør. Aktive handlinger og et oppreist menneske – i kontrast til de mange, og vår mann, som «lå/var lagt» ved dammen.

Mannen kalles først «mann/menneske», så «den syke», «den som var blitt helbredet/blitt frisk» - og, når han blir funnet av Jesus på tempelplassen igjen, (for det er altså Jesus som finner mannen, selv om det var Jesus som var forsvunnet for ham og mengden): Da omtales han igjen som «mannen». «Ingen er bare det du ser», minner Kirkens Bymisjon oss som. Alle er mer enn sykdommen, diagnosen, sin uheldige eller heldige situasjon. Alle skal også få muligheten til å fortelle historien sin selv, slik som i Evangeliet: Når Jesus møter mennesket.

Kvinnen ved brønnen og mannen ved dammen, begge ble spurt av Jesus. Jesus spør kvinnen om hjelp fordi han var tørst, og han spør mannen om han vil ha hjelp. Gi og få, bidra og ta imot. Gjensidig. Medmenneskelig.

Mannen ved «Barmhjertighetens hus» blir møtt, sett, spurt, og han svarer med å fortelle. Han reiser seg, bærer båren sin, går omkring, og han må fortelle og forklare igjen, til de andre, de skeptiske. Så blir han funnet, av Jesus igjen, som sier: «Synd ikke mer, så ikke noe verre skal hende deg.»

Da kom den koblingen igjen. Forholdet mellom synd, skyld, lidelse og avmakt. Hva mener Jesus med den formaningen? Hva rører det ved hos tilhørerne? Hva hører og kjenner de som (eller «vi når vi»!) ligger i køene og i utlevertheten, og igjen og igjen blir forbigått? Hører vi helbredelsesfortellinger og bønnehåp

som både kan trykke ned og løfte opp. Denne ambivalensen er der også med dagens lesetekster. En sterk tiltro, gode erfaringer, fellesskapets omsorg – men hvordan høres det ut for de som allikevel sliter? Hvordan kan vi trå varsomt og klokt i dette? Her ønsker jeg meg prekenbetraktninger fra en sykehus- eller bymisjonsprest, eller en kontekstuell samtale i utsatte strøk.

Mennesket ved din side

Mange vil kjenne seg igjen i sårheten over at «det alltid er noen andre som kommer før meg». Og kanskje vel så sterkt i denne setningen: «Jeg har ingen som er der for meg når øyeblikket er der». «Ikke et menneske har jeg», står det. Hvor er mennesket ved vår side, som kan være der når det trengs? Hvor var jeg når det trengtes, hvem er der, hvordan er vi tilstede for den andre? Som enkeltmennesker. Som fellesskap. Som troende i verden, som Kristi kropp. Noen må våke.

Gud og Jeg arbeider

Men etter det gode kommer også problemet, kritikken, og møtet med samfunnets spilleregler. Mannen går jo der og bærer på båren sin. Et regelbrudd. For på sabbaten, da Gud hvilte, skulle alt og alle hvile. Hvorfor i all verden skulle han ta med seg båren? Den lagde jo bare trøbbel for ham og for Jesus. Kunne han ikke bare reist seg og gått?

Det er fint å ta med vers 16-18 også; det Jesus svarer når de begynner å forfølge ham for dette. For underet er også en gudsåpenbaring. Et *tegn*, som Johannes kaller det, som vitner om Ordet som blir kropp og konkret, der Jesus er. Her og nå skjer det, i konkrete, kroppslige hendelser. Mannen som reiser seg, bærer, går omkring. «Min Far arbeider helt til nå (altså også på sabbaten). Også jeg arbeider,» sier Jesus. Det er et vitnesbyrd. Det er blasfemisk. Det er «Jeg er», «Ego eimi», med selveste Gudsnavnet og de ulike gudsattributtene (vann, lys, brød, hyrde, livet), som Johannesevangeliets Jesus formidles som. Skaperordet som verden ble til ved, er også her i dette som skjer, og det skapes fortsatt. (En liten kuriositet: Dette er det tredje tegnet, og det første som skjer i Jerusalem.) Hele Johannesevangeliets intensjon

kan strekkes fra Joh 1,14 (Ordet tok bolig – vi så hans herlighet...) til 20, 30-31: Tegnene (og dagens evangelium) er skrevet «... for at dere ved troen skal ha liv i hans navn».

«Stå opp, ta båret din og gå omkring.» Og vær du et menneske ved den andres side.

Salmer

Mulig salmeseddel:

99 Jesus från Nasaret (inngang)

592 For augo våre faldar ein skapardrøm seg ut (dåp)

738 Noen må våke (etter preken)

615 Vi bærer mange med oss/614 Vår lovsang skal møte deg (før nattverd)

197 Deg være ære (utgang)

Andre forslag:

671 Da jeg trengte en neste

737 Herre, du vandrer forsoningens vei

104 I et skur ved Betlehem

479 Fordi han kom og var som morgenrøden

101 Kristus er verdens lys

494 Jeg er i Herrens hender

Samefolkets dag

onsdag 6. februar 2019

2 Mos 3,1–6	Moses og tornebusken
Apg 2,1–12	Pinsedagen
Joh 21,9–13	Jesus møter disiplene

Samenes nasjonaldag er lagt til 6. februar, som var dagen da blant annet Elsa Laula Renberg samlet sammen samer fra hele Sápmi til det første samiske landsmøtet i Trondheim i 1917.

I de samiske samfunn har dette blitt en viktig festdag, hvor samer og ikke-samer samles til ulike markeringer. Mange tar på seg kofta for første gang – sammen med andre er det ofte enklere å ta tilbake noe som skulle gjemmes bort. Flere steder i Sápmi er gudstjeneste en selvsagt og naturlig del av de lokale arrangementene. Selv om dagen er blitt en allmenn festdag, er dagen likevel ikke upolitisk, tvert imot. Dette er en dag med store historiske og politiske over- og undertoner. Vi som er fra Sápmi har ofte både foreldre og besteforeldre som på grunn av fornorskninga er blitt frarøvet både språk og identitet. Tradisjoner og kulturuttrykk har blitt helt borte eller usynliggjort. Det samiske språket er bokstavelig talt banket ut av kroppen – gjennom skoleverket og i samfunnet ellers. Kirka var intet unntak og spilte en betydelig rolle i fornorskninga. Den sagnomsuste biskopen Eivind Berggrav var i sin bispetid i nord svært så opptatt av de norske nasjonale forhold. Det handlet om både å beskytte og å styrke det norske. I allianse med overvåkningstjenesten og øvrigheta ellers, gav han seg i kast med å sikre nasjonal kontroll, i et uoversiktlig grenseland med en allerede bosatt samisk befolkning som verken hadde trengt å forholde seg til nasjonale

grenser eller som hadde bedt om slike grenser. Området hvor denne tekstgjennomgangen blir skrevet var ikke en del av det som i dag kan kalles Norge før etter grenseavtalen i 1826.

Samene var ifølge Berggrav et primitivt naturfolk som måtte hjelpes og beskyttes, særlig mot aggressive kvener og finner. Kvenene var ifølge Berggrav også et naturfolk, men måtte først og fremst betraktes som en fare for nasjonenes sikkerhet. På Svanvik i Sør-Varanger ble det under Berggravs tilsyn bygd en kirke som skulle være en grensefestning og nasjonalt brohode mot farene som truet i øst (Finland og sikkert også Sovjetunionen som lå litt lengre øst, men som ikke lengre var et direkte naboland). Kirka inngikk i Berggravs tre hovedstrategier i fornorskninga: kirke, kunnskap, og kommunikasjoner. Berggrav fikk smeltet inn ordene *Norske mann i hus og hytte, takk din store Gud* i kirkeklokka, vel vitende om at brorparten av de som bodde i de omkringliggende hus og hytter langs øst- og vestsiden av Pasvikelva var skoltesarmer, nordsarmer og finner. Lokale symboler var det liten plass til, men under krigen ble kirka påført store skuddskader. Kulehullene gjennom alteret og gjennom naglene på korset over koret minner oss i dag om hvordan den korsfestede deler mange av de sårene som også vi er påført av storsamfunnet gjennom fornorskninga.

Det er også grunn til å minne om at fornorskningen ikke er avsluttet kapittel. Den pågår fortsatt, om enn i en annen form, og gjør seg gjeldende på flere hold: I skoleverket hvor barn ikke får den samiskundervisningen man har krav på, eller i skolegården hvor elever tester ut sine mattekunnskaper på hverandre med brøkgregning om hvor mye samisk en er. Fornorskningen pågår når eldre mennesker på sykehjem ikke blir forstått fordi de har glemt hvordan man snakker norsk. Fornorskningen pågår når samfunnet her blir utsatt for illegitim myndighetsutøvelse i form av naturinngrep, begrensninger i råderett over fisket i elver og i fjorder, eller når regjeringen tvinger igjennom en regionreform som oppleves som et angrep på demokratiet og legitime institusjoner i Finnmark. Fornorskningen pågår, men møter også stadig større motstand. Samenes nasjonaldag er et uttrykk for slik motstand.

Hva så med dagens kirke? I kirkelig sammenheng har samer i de mest fornorskede områdene tatt kirka tilbake og fylt de med samisk salmesang og samisk kirkeliv. Dette har virket revitaliserende på både kirke og på samisk språk kultur. I tillegg gjør Samisk kirkeråd et fremragende arbeid for å styrke samisk kirkeliv på flere områder enn kun språk. I Indre Finnmark synges samisk og norsk side om side i gudstjenester, og det samiske språket høres.

Johannes 21, 9-13 – Om å høre til

Teksten forteller om hvordan disiplene etter at de hadde vært ute på sjøen kommer i land og ser at det er gjort i stand et bål hvor det ligger fisk og brød på glørne. De blir oppfordret til å ta med seg fisken de sjøl har fisket. Når Jesus inviterer inn disiplene, er dette et uttrykk for at de også tilhører og har en plass i det fellesskap som det å sitte rundt et bål representerer.

Kirka bruker ofte i sin daglige tale ord som *de andre*, *vår neste*, *eller vi* og *de*. Relativt klare motsetninger som står opp mot hverandre. Jeg har ofte undres litt over dette, særlig fordi det ligger mye makt i å definere noen som *de andre*, mens andre som *vi*. Når kirken snakker om samer og kvener så omtales vi ofte som *de andre*, som om samer og kvener er noen andre enn hva kirken selv er. I slike terminologier bekrefter kirka seg selv som først og fremst Den norske kirke – Berggravs kolonistkirke – og ikke som en allmenn kirke.

Evangelieteksten inviterer til å snakke annerledes om hvem som tilhører. På samisk har vi et ord som heter *dollastallat* - som betyr *å båle* – altså å kose seg rundt bålet og løse praktiske oppgaver sammen med flere. Selv om det ikke er tilfeldig hvor man plasserer seg rundt bålet og hvem som gjør hva, er man likevel sammen rundt det.

Fortsettelsen av teksten griper tak i grunnleggende aspekter ved det å være menneske: Fisken skal spises, og hvordan det å samles rundt et bål skaper relasjoner og gir mennesker det mennesker alltid har trengt – mat og fellesskap. Når man sitter rundt et bål er det vanskelig å si at noen er utenfor.

På samenes nasjonaldag er det naturlig i en preken å ta opp spørsmål hvordan fornorskninga har virket inn på samer og kvener. Særlig om hvordan Den norske kirke gjennom sine ordninger og holdninger aktivt har bidratt til undertrykkinga og stigmatisering av det samiske, men også om hvordan kirken har blitt en arena for revitalisering av det samiske, motstand og håp, når samer selv har fått definere innholdet.

Om gudstjenesten

I kirkelig sammenheng er det naturlig at samenes nasjonaldag blir markert på dagen. Enkelte steder hvor dette er vanskelig, blir samenes nasjonaldag markert i kirka søndagen før eller etter selve dagen. Det som er viktig er uansett at samisk høres både i liturgi og i salmesang. Samisk nådehilsen, kyrie og velsignelse bør alle kunne få til. Hvis noen i lokalsamfunnet kan samisk, blir de stort sett alltid glad for å bli spurt om å lese en av tekstene.

Den nordsamiske liturgien *Allamessu* er utstyrt med vakker liturgisk musikk med samisk tonespråk til de ulike leddene. På samisk kirkeråd sine nettsider finnes det lydfiler til alt dette, om man er usikker på uttalen.

Salmer

Sálbmagirji 766 / Norsk salmebok 241 Beavvi ja mánu/ Biejjim jih askem/ Solen och månen

Sálbmagirji 459 /Norsk salmebok 293 Albmi ja eana du daku lea

Sálbmagirji 769 /Norsk samlebok 385 Máidnot Impila / Pris din Gud min sjel

Sálbmagirji 639 /Norsk salmebok 758, Guhkkin davvin Dávggáid vuolde / Nuortan juoksanástij vuolen/ Noerhtenaestiej gïjken nueliem / Langt nord under Store Bjørnen (Samisk nasjonalsang!)

6. søndag i åpenbaringstiden

10. februar 2019

Ordsp 4,18–27 Bevar ditt hjerte
Åp 22,12–17 Jeg vil gjengjelde hver og en
Mark 13,21–27 Når Menneskesønnen kommer

Lever vi i de siste tider? Det er antagelig et spørsmål kristne i større eller mindre grad har stilt seg alle århundrene kirken har eksistert. Ved forrige årtusenskifte var det visstnok en stor bevegelse som var sikker på at verdens ende ville komme i overgangen. Også i nyere tid er det mange eksempler på år og datoer som blir utpekt som de siste. Tross alt har Jesus sagt at denne slekten ikke skal forgå før de siste tidene kommer. Men han sa også at dagen eller timen kjenner ingen, ikke englene og heller ikke Sønnen, men bare Faderen. For meg blir det en nøkkel til å forstå endetidstekstene ikke som visjoner om hva som kommer i en fremtid, men hvordan vi skal forholde oss til nåtiden. Når temaet dukker opp i åpenbaringstiden, synes jeg det blir ekstra tydelig.

En tekstkommentar som jeg har, hevder at i hele Markusevangeliet er ingen avsnitt så problematiske som Jesu profetiske utsagn i kapittel 13.¹ Kapitlet danner overgangen fra Jesu virksomhet og til lidelseshistorien. Det er den lengste sammenhengende talen Jesus holder i Markusevangeliet. Slik sett blir den stående som noe spesielt innenfor rammen av evangeliet. Det korthugde og jordnære som er typisk for Markus, viker for en lengre visjon, som blir litt mer krevende å forholde seg til. Utgangspunktet er kontrasten til disiplenes beundring

¹ William Lane: *The Gospel according to Mark*, Michigan 1974

over templet, hvor Jesus advarer mot alle vanskelighetene som ligger foran. Det er nærliggende å lese teksten inn i evangeliets samtid. Antagelig ble det nedskrevet nokså tett etter tempelets fall i år 70, i en tid svært preget av krig og uro. Blant annet ble den til da dominerende kristne menigheten i Jerusalem drevet på flukt. Talen beskriver denne situasjonen, og maner til å holde ut, samtidig som Jesus forsikrer dem om at han vil komme tilbake før alt er tapt. (v. 20)

Dagens evangelietekst er et utsnitt av denne lange talen, og det blir dermed viktig å sette den i sammenheng. Advarselen i v. 21 kan sees som en gjentakelse av de samme advarslene i v. 6, men her er den både mer spesifisert («Messias») og står i en litt annen sammenheng. I versene umiddelbart før vår tekst blir disiplene oppfordret til å flykte fra den store trengselstiden. De som peker på falske messiaser må ikke hindre i å flykte unna (v.14ff). Hovedbudskapet, som konkluderer første del av teksten, er «vær på vakt!» Den andre delen er vel ment som en oppmuntring, noe som håpet skal festes i: Alle skal hankes inn fra alle verdenshjørner.

Hva kan disse visjonene fra Jesus si oss i dag, i en virkelighet så forskjellig fra den første kristne menigheten, som er midt i en tilsynelatende utslettende krig? Jeg finner to fokuspunkt i teksten, som begge kommer til uttrykk i hver sin lesetekst: at det gjelder å være «på vakt», og at det siste som skal skje er «Herrens dag», når Kristus kommer tilbake i herlighet. Det siste punktet opplever jeg mer som et bakteppe både i evangeliene og i eget liv, fordi bildene av hva som skal skje er så åpenbart mytiske. Det gjelder både evangeliet og – i enda større grad – i sluttversene av Åpenbaringsboken. Til tross for at det i visse deler av kristenheten er spekulert og teologisert svært mye over de eskatologiske tekstene i Bibelen, har det, slik jeg ser det, liten hensikt å forsøke å trekke noe dypsindig ut av disse tekstene. Likevel kan de være kilder til håp og til å kunne utholde tilværelsen. Når situasjonen er vanskelig, når det er trengsel og forfølgelser, da kan det gi styrke å hvile i håpet om at Gud ikke har forlatt oss, men skal vise seg som det siste. Det er ikke vanskelig å forestille seg hvor dramatisk det må ha opplevdes for befolkningen i Judea når romerske

styrker brutalt slo ned opprøret. Vi har jo vært vitne til en enda verre forfølgelse i nesten det samme området bare de siste årene, og ikke minst i nær historie. Hele folkegrupper som er drevet helt til grensen av utslettelse. Nettopp slike situasjoner er de umiddelbare omgivelsene for dagens evangelietekst. Det kan i seg selv være utfordrende. Er virkelig gamle fortellinger kilder til håp i ekstreme situasjoner eller kan det bli en ekstra sten til byrden? Det er mange eksempler på at det første er tilfelle.

For oss som ikke er forfulgt, men må følge med fra sidelinjen, kan også håpet om en rettferdig ende gi håp. Og om vi lever beskyttede liv i velferdsstaten, er det likevel nok å bekymre seg over. Klimaendringer ute av kontroll, politiske ledere i land etter land, som virker ustabile, det stadig økende trykket av mennesker som står ved grensen, og den polariseringen det fører med seg. Mer kunne nevnes, det er sjelden vanskelig å finne næring til bekymringer om man har anlegg for sånt. Da kan det motvirke oppgitthet å kunne hvile i håpet om gjenkomsten.

Men som sagt, denne tematikken blir bakgrunnen for det som for det som for meg er hovedtema, nemlig Jesu bud om å være på vakt. På bakgrunn av all uro og lidelse og all engstelse og forvirring. Og i møte med de mange stemmer og rådgivere i vår tid. Advarselen mot de mange selvbestaltede frelsere virker mer aktuelt enn noen gang. Det var en gang det var en nokså stor enighet om hvordan virkeligheten tok seg ut. Slik er det som kjent ikke lenger. «Fake news» er bare (foreløpig) siste ledd av en virkelighet som er overlesset med informasjon i alle retninger, der man kan velge hvilken sannhet som passer best. Alternativ informasjon og konspirasjonsteorier florerer, det samme gjør de som formidler dem. I skrivende stund er ikke årets nyord for 2018 kåret, men ordet «influenser» burde ligge godt an. Potensielle falske messiaser lurar et tastetrykk unna.

Inn i denne virkeligheten lyder Jesu ord. Hvordan kan vi være på vakt? Her synes jeg nettopp leseteksten fra Ordspråkene gir et godt utgangspunkt. Eldgamle visdomsord som formidler nødvendigheten av å bevares i sannheten, å være blant de «rettferdige» (v. 18), som skyr falske ord og svik. Og blant disse

visdomsordene et gullkorn: «Bevar ditt hjerte fremfor alt du bevarer, for livet utgår fra det». Summen av Ordspråkene er å søke visdom, og den visdommen som vi finner i Jesu ord og liv er nettopp dette: Å bevare hjertet fremfor alt, fordi det er livskilden. På hvilken måte? Hva er det som sitter i hjertet? «Har du Jesus i hjertet?» er jo en kjent spørsmålsstilling i en del kretser, og i katolsk sammenheng vokste det fra middelalderen av frem en fromhetstradisjon rundt betraktningen av Jesu hjerte. Hjertet betegner da vår innerste personlighet, de aller dypeste verdiene. Jesu hellige hjerte drev ham til å ofre seg på korset; hvis jeg har Jesus i hjertet er jeg preget av hans kjærlighet og av den sannhet han representerer. Nå kan denne konsentrasjonen rundt hjertet oppleves noe klam, enten det er i indremisjonsk eller katolsk sammenheng, men sammenholdt med Ordspråkene fremstår den som mer nøktern. Men formuleringen i Ordspråkene tydeliggjør at det å holde fast på sine dypeste verdier har større betydning enn noe annet. Og nå kommer poenget: Når Jesus dermed sier «Vær på vakt!» så mener han: Bevar ditt hjerte fremfor alt du bevarer! Pass på at jeg fortsatt kan forme dine dypeste verdier, *for det er viktigere enn alt annet*. Det kan være mange helt forskjellige grunner til at andre ting enn hjertet tar styring. Alt fra makelighet til frykt. Det kan være ønske om å passe inn, eller at man blir oppslukt av andre ting, som rikdom eller makt. Til dette sier Jesus: «Vær på vakt!» Vær bevisst hva som driver deg, og om du er en disippel. Og hvis man er i trengsel eller blir angrepet og forfulgt, eller hvis det er andre vanskeligheter, så kommer altså dette andre til: Et løfte om at en gang kommer han igjen og samler alle, fra alle steder, inn til seg.

Salmeforslag

Inngang:	95 Herligste Jesus
Etter preken:	643 Du som veien er
Før nattverd:	738 Noen må våke
Under nattverd:	603 Ditt dyre minne
Avslutning:	102 Vi skal se deg.

Såmannssøndag

17. februar 2019

5 Mos 6,1–9	Du skal elske Herren din Gud
2 Tim 1,1–5;3,14–17	Du vet hvem du har lært av
Matt 13,24–30	Ugresset i hveten

Himmelriket er som...

Denne søndagens prekentekst er en av Jesu lignelser om himmelriket, en lignelse som kun finnes i Matteusevangeliet. Det er lignelsen om ugresset som blir sådd i hveten og blander seg med den. Lignelsen begynner fortellende fra vers 24-26. Fra vers 27-30 går den over i en dialog mellom jordeieren og tjenerne. Lignelsen begynner med ordene «Himmelriket kan sammenlignes med...» Disse åpningsordene brukes også i flere andre lignelser, som de etterfølgende lignelsene om blant annet sennepsfrøet og surdeigen, som sier «Himmelriket er likt...» (Matt 13,31,33). I vers 34-36 poengteres det at Jesus kun talte til folket i lignelser, og han oppfyller slik profetordet fra Salme 78,2. Kun disiplene får lignelsene forklart. Jesus blir dessuten avvist av folket (alle lag) og erklærer at deres hjerter har hardnet. Jesus viser dette offentlig ved å kun tale til dem i lignelser (Kingsbury 1988, 73-74). Som H. Kvalbein poengterer i *Fortolkning til Matteusevangeliet bind II*, kan ordene «Han la fram for dem...» i vers 24 si noe om at lignelser som denne ikke kun skal lyttes til og bli forstått, men de skal også fungere som refleksjon og være noe å meditere over (Kvalbein 1993, 23-24).

Matteusevangeliet har fem store Jesus-taler (kap. 5-7, 9-10, 13, 17-18 og 24-25), som strekker seg fra Jesu virke og handlinger med Israel i Galilea, reisen til Jerusalem og inn i Jerusalem fram

til lidelsesfortellingen begynner i kapittel 26. I den tredje store talen (Matt 13) som foregår i en båt ute på en sjø i Galilea, har Jesus flere lignelser. Lignelsene handler om ordet og troen; om hvordan noen faller fra, mens andre hører og forstår; og om hva man kan sammenligne himmelriket med.

Publikummet til Jesu taler er gjerne disiplene, ofte med folket i bakgrunnen. Men Jesus snakker gjerne forbi tilhørerne i teksten, til den implisitte leseren. Kingsbury legger vekt på at talene må tolkes inn i tiden mellom oppstandelsen og Jesu gjenkomst, der den implisitte leseren av Matteusevangeliet befinner seg. Jesus beskriver flere situasjoner i talene som virker fremmede for folket og disiplene, men som er gjenkjennelige for den implisitte leser. Eksempler på dette er at Jesus ikke lenger er fysisk til stede, at disiplene blir forfulgt, at misjonering pågår både blant jøder og hedninger, og at visse kristne viser seg å være falske profeter.

Matteusevangeliet bruker virkemidler som pronomenet «du/dere», og tidløse uttrykk som «ikke alle som sier» (Matt 7,21). Matteus viser leseren en visjon av menneskelig eksistens slik den er levd i Guds rike ved å si for eksempel «Himmelriket er likt...» (Matt 13,31 og 33). Slik kan den implisitte leseren føle seg direkte adressert av Jesus, sammen med folket og disiplene. Det er den implisitte leser som kan forstå helheten i talene. Hovedhensikten med talene ser ut til å være å bringe disippelens, eller den implisitte leserens, liv i samsvar med Jesu eget liv, med lydighet til Gud og nestekjærlig tjeneste for sine neste. De mange temaene Jesu taler tar for seg handler om nettopp dette: om den større rettferdighet, disiplenes oppdrag, himmelrikets hemmeligheter, disiplenes liv og forhold sammen, og de siste ting. Sammen utgjør disse talene hoveddelen av Jesu lære, som Matteus vil at alle disipler over hele verden skal følge til tidenes ende. Den implisitte leseren forstår Matteusevangeliets budskap om tjeneste, Jesusetterfølgelse, frelse, og Jesu oppdrag til disiplene om verdensomfattende tjeneste (Kingsbury 1988, 42, 110-113, 163).

Ifølge Kingsbury er Matteusevangeliet en forkynnelse av Gudsriket, der alle mennesker kalles til å gjøre et valg. Spørsmålet er om folk vil angre, følge Jesus og tre inn under Guds nådefulle

styre, eller om de vil nekte dette og leve i sfæren der djevelen styrer. Ifølge J.J. Scholtz kan lignelsen om ugresset i hveten si noe om at himmelriket eksisterer, men samtidig ikke er realisert. Dermed er dommen blitt utsatt, og godt og ondt vil leve side om side til Jesu andre komme, mens djevelen fortsatt vil så ugress fram til dette. Det gode kornet kan også representere disiplene som ble sendt ut i verden for å omvende folk, som et steg på veien mot realiseringen av himmelriket (Scholtz 2015, 2,6).

Ugress og godt korn - godt og ondt, dom og frelse

Teksten taler om en jordeier, hans tjener, en fiende, godt korn/hvete, og også om ugress som fienden har sådd blant hveten. Jordeieren vil ikke fjerne ugresset nå, for hveten kan samtidig bli rykket opp ved et uhell. De skal derfor vokse sammen til de er klare for innhøsting, og først da skal de bli skilt. Hveten skal samles i jordeierens låve, og ugresset skal brennes. Kvalbein legger vekt på hvordan jordeieren, ut av det blå, vet hvor ugresset i åkeren hans kommer fra og hva fienden har gjort, men at han ikke har gjort noe for å hindre det. Fiendens identitet og motiver framtrer ikke i selve lignelsen (Kvalbein 1993, 23-24).

Så hva betyr egentlig denne lignelsen? I Matt 13, 36-43 får vi den forklart. Der sier Jesus at jordeieren som sår godt korn er Menneskesønnen. Åkeren er verden, det gode kornet er «rikets barn», mens ugresset er «den ondes barn». Og den som sår ugresset er djevelen selv. Høsten forklares som verdens ende, der Menneskesønnen sender englene ut for å høste inn alle som gjør urett, for de skal kastes «i ildovnen, der de gråter og skjærer tenner» (Matt 13,42). De rettferdige derimot, skal skinne i Guds rike.

Her har vi ifølge lignelsen og dens forklaring både djevel og Gud, frelse og fortapelse. I møte med slike tekster får vi vridd hjernen ordentlig og reflektert over flere sider ved både Bibel og tro. 5 Mos 6 handler også om at vi skal elske og frykte Gud fullt og helt, og overholde Guds bud, slik at ting skal gå bra. Teksten fra 2 Tim taler om tjeneste, oppriktig tro, frelse og lære/veiledning fra Skriften til gode gjerninger, som det sømmer seg et menneske som tilhører Gud. Disse temaene binder tekstene sammen.

Kvalbein mener for øvrig at det er tjeneren man skal identifisere seg med i Matt 13,24-30, ikke hveten, og at teksten ikke er en formaning eller appell til omvendelse, men formaning til tålmodighet og å ikke foregripe Guds plan og vilje. Samtidig kan lignelsen ha flere sider, og kan blant annet få folk til å reflektere over om de selv er innenfor eller utenfor, selv om det kanskje ikke er tekstens fokus.

Teksten sier oss også noe om Jesus som den rette vei, og om kontrasten mellom Jesus og det onde. Det poengteres at ugress og hvete vokser side om side i lignelsen, slik også både godt og ondt gjør i og mellom mennesker. En mulig tolkning er at ugresset er i oss når vi velger eller gjør det onde, og at det står side om side med det gode i oss. De får vokse sammen, til verdens ende kommer. Teksten kan tolkes som en hard fordømmelse av det onde og alt som står i forbindelse med det, men den kan også vise oss muligheter til omvendelse, og noe av det komplekse ved livene vi lever i denne verden. Vi formes av våre valg og veiene vi går. Den endelige dommen er Guds. Hvilken rett har vi til å gjøre forskjell på folk eller dømme evig straff over noen? Vi kan også spørre oss om dommen kan bety at ugresset/ondskaperen i hver og en av oss skal dømmes og fjernes.

Ugress og godt korn - fremmedgjøring og dialog

Teksten kan tolkes på flere måter, med flere vinklinger. Den uttrykker at den endelige dommen tilhører Gud/Jesus og ikke er noe vi skal legge oss borti eller foregripe. Teksten kan også brukes til å si noe om dagens situasjon. Formaningen om tålmodighet kan kobles til vårt samfunn og vår interaksjon i dag. Uggresset kan representere ting som ensomhet, usikkerhet og vonde tanker, selvdestruksjon, dårlig selvbilde, press og stress. Hveten kan da symbolisere et balansert selvbilde, nestekjærlighet, aksept, trygghet, omsorg/hjelp og inkludering. Slik kan teksten kobles opp mot psykisk helse.

Andre mulige kontekstualiseringer av prekenteksten kan være spørsmål og debatt om blant annet innvandring og klima, kommentarfelt på nett og fake-news. Uggresset kan lignedes med rykter og falske nyheter som kan skape konflikt, usaklighet, fordommer og feiloppfatninger. Det gode kornet kan lignedes med

god dialog, seriøs forskning og nyheter basert på fakta. Ugresset kan være polariserende tendenser i samfunnet vårt, gjerne uttrykt gjennom steile fronter og hatefulle ytringer i blant annet kommentarfelt. Det kan si noe om hvordan vår bruk av blant annet sosiale medier er med på å plante ugress i samholdet vårt, i dialogen og diskusjonene vi har i samfunnet. Dette ugresset kan true demokrati, fakta, saklig debatt og menneskerettigheter. Konspirasjoner og hatefulle ytringer kan ødelegge samhold og demokrati, slik ugress kan blande seg med godt korn og potensielt ødelegge en avling. Et eksempel er når målet med en debatt blir å fornede motparten og vinne diskusjonen, heller enn å sette seg inn i den aktuelle saken og lytte til andre. Ugresset kan være skylappene vi setter foran øyne og ører i møte med folk vi anser som annerledes enn oss selv. Ugresset kan være å fokusere på det som skiller oss heller enn det som forener. Det kan være å hegne om de godene vi har, og ikke ønske å dele det med andre, eller ikke ønske å åpne opp og inkludere nye mennesker. Ugresset kan være å ikke følge det dobbelte kjærlighetsbudet. Der 5 Mos 6 taler om å elske Gud, taler Jesus i Matt 22 om å elske både Gud og vår neste som oss selv. Ugresset i Matt 13 kan også lignede med at «vår neste» bare omfatter dem vi synes ligner på oss, de som har samme bakgrunn eller verdier. Men er det det som er nestekjærlighet? Er ikke Gud alle menneskers Gud, og alle mennesker dermed søsken? Ugresset er den ondskapen vi lar utfolde seg i våre hatefulle handlinger og ytringer, undertrykkelse og fordommer, eller i vår mangel på handling. Ugresset er skillene vi setter mellom mennesker, når vi kategorisk skaper et «oss» og et «dem», skaper steile fronter og ikke ønsker eller makter dialog og forsoning. Det gode kornet kan da være ytringsfrihet, dialog og samhandling preget av respekt, likeverd, nestekjærlighet og et ønske om å forstå, der eventuelle uenigheter ikke trenger å føre til splittelse og polarisering, hets og hat.

Matt 13, 24-30 utfordrer oss. Hvem er innenfor? Hvem er utenfor? Hvordan og hvorfor kategoriserer vi? Taler teksten kun om framtid eller også om nåtid? Hva sier teksten for eksempel på gresk, hvilken tid står den i? Vi kan dessuten legge vekt på at det ikke er slik at vi skal skape skiller. Den endelige dommen er ikke er opp til oss, men opp til Gud, som vi gjerne framstiller som rettferdig og nestekjærlig, og som vi setter vårt håp til.

Salmeforslag

Inngang:

345 Å kor djup er Herrens nåde, eller

346 Jeg vil prise min gjenløser

Salme til tekstlesningene:

569 Guds ord, det er vårt arvegods

Før evangeliet:

350 Jesus Krist, du nådens kjelda,

101 Kristus er verdens lys, eller

96 Å Jesus, lat meg ljuset sjå

Etter preken:

733 Gjør meg til redskap for din fred, eller

735 Gud, i en tid

Offertoriesalme:

678 Vi rekker våre hender frem

Under nattverd:

601 som korn fra vide åkrer,

162 Såkorn som dør i jorden, eller

360 Jesus, du har brakt Guds rike nær

Avslutning:

527 Kristne, la oss søke sammen, eller

700 Vinden kjenner ingen grenser

Litteraturliste

Kingsbury, J.D. (1988) *Matthew as Story*.

Philadelphia: Fortress Press. 2

Kvalbein, H. (1993) *Fortolkning til Matteusevangeliet bind II*.

Oslo: Luther Forlag/Lunde Forlag A/S. 2. opplag.

Scholtz, J.J. (2015) «Reading Matthew 13 as a prophetic discourse: The four parables presented in private».

Kristi forklarelsesdag (forvandlingsdag)

søndag 24. februar 2019

2 Mos 34,27–35	Det strålte av ansiktet hans
2 Kor 3,12–18	Moses la et slør over ansiktet
Luk 9,28–36	Disiplene får se Jesu herlighet

Metamorfofen – forvandlingen

Innledning

10. februar 1985 ble jeg ordinert av biskop Georg Hille i Grua kirke på Hadeland. Det var på Kristi forklarelsesdag, i 30 minusgrader! Jeg kan ikke huske prekenen annet enn at jeg var opptatt av Peters sterke behov for å bygge hytter, og jeg relaterte det til alle overdådige kirkebygg som er blitt reist opp i gjennom historien. Grua kirke er en enkelt tømmerkirke, mer som en 'hytte', i alle fall sammenlignet med Peterskirken.

For å få en noenlunde fokusert inngang til en tekst, kan det være lurt å stille spørsmålet: Hva er det teksten ønsker å svare på? I dette tilfellet synes det nokså åpenbart; «Dette er min Sønn, den elskede, i ham har jeg min glede. Hør ham!» Vi nærmer oss fasten og lidelseshistorien, og påminnelsen kommer nå, slik at vi kan ha dette med oss når det ser som mørkest ut.

Jeg hadde lyst til å ha en spesiell oppmerksomhet rundt begrepet *metamorphosis*, derfor trekker jeg inn Matteus-versjonen av denne historien, som i denne tekstrekken er fortellerteksten.

Markus har også dette begrepet, men ikke Lukas. Grunnen til at jeg gjør dette, er at begrepet kommer igjen i leseteksten fra 2. korinterbrev, som reflekterer rundt menneskers forhold til den oppstandne Kristus. I tillegg trekker jeg inn Romerne 12 fordi den også bruker dette begrepet, fordi jeg tenker at den er en videreføring av Korinterteksten og at den viser konsekvensene av denne forvandlingen, eller hvordan forvandlingen blir konkret og synlig.

Metamorphosis – transfiguratio – forvandling

noun: metamorphosis; plural noun: metamorphoses

- 1. (in an insect or amphibian) the process of transformation from an immature form to an adult form in two or more distinct stages.*
- 2. a change of the form or nature of a thing or person into a completely different one.*
- 3. synonymic: transformation, mutation, transmutation, transfiguration, change, alteration, conversion, variation, modification, remodeling, restyling, reconstruction, reordering, reorganization*

Begrepet brukes i utgangspunktet om så vel biologiske, geologiske og menneskelige forvandlingsprosesser (fysiske). I overført betydning brukes det også om det menneskelige vesen. Synoptikerne beskriver en fysisk forvandling av Jesu utseende, mens Paulus i 2. Kor beskriver en speiling av denne forvandlingen i den enkelte, og Romerne 12 beskriver en forvandling av sinnet/holdningene/gjerningene. Fortellingen understreker Jesu betydning som Guds Sønn og Messias, og hans posisjon, på linje med Moses og Elia som begge ble tatt opp til himmelen - *analempsis* i Luk 9,51. I leseteksten fra 2. Mosebok ser vi en tilsvarende beskrivelse av Moses som må dekke ansiktet for ikke å bli for sterk kost for menneskene rundt. At ansiktet hans lyste var et tegn på nærhet til Gud. Slik er det også med Jesus. Skyen som dekker til Jesus, Moses og Elia når de to siste forsvinner, er en tydelig hentydning til den skyen i ørkenen som gikk foran israelittene. (2. Mosebok 40)

Se også profetien i Mika 4,4-6. Moses og Elia framstår som de store navn i Israels historie.

Assosiasjonene til profeten Elia kan være mange – ikke minst oppvekkelsen av enkens sønn i 1. Kongebok 17.

Jeg tenker at det er fåfengt å prøve å forklare hvordan dette skjedde eller tok seg ut. Jeg er mer interessert i å følge Paulus sin bruk av begrepet, og hvordan han i Korinterbrevet og Romerbrevet forsøker å svare på spørsmålet «hva betyr dette for den som følger Jesus»?

Løvhyttefesten

At Peter reagerer med å ville bygge tre hytter virker i utgangspunktet 'a little out of place', men hvis vi tar oss tid til å bla videre i 3. Mosebok 23, dukker historien om løvhyttene i ørkenen opp. Peter kan sin bibelhistorie, og når han ser Moses, er det klart at hans tanker går til Israelfolkets vandring gjennom Sinai-ørkenen. Her et sitat fra Store norske leksikon:

«Festen har flere betydninger. Den ene er å minnes at israelittene, med Guds hjelp, klarte å flykte fra slavetilværelsen i Egypt, og at de bodde i hytter under den lange vandringen fra Egypt til Kanaan. Påbudet om å bo i en løvhytte under denne festen er gitt i 3. Mosebok, 23,42, der det står: «Da skal dere bo i løvhytter (sukkot) i syv dager.» I henhold til teksten i 3. Mosebok 23, 39–42 er dette en fest det er påbudt å overholde, i alle tider.

Men sukkot er også en av de tre gamle pilegrimshøytidene, da menn dro opp til Jerusalem for å ofre i tempelet. Festen markerer slutten på både drueinnhøstingen og landbruksåret, og kalles derfor også *hag ha-asif*, innhøstingsfesten. Religionshistorikere mener at det opprinnelig kan ha dreiet seg om to fester, med ulike motiv, som så ble knyttet sammen.»

Dette er med på å forsterke Jesu betydning og posisjon. Frigjøringen fra slaveriet i Egypt, løvhyttene i Sinaiørkenen og mottakelsen av de ti bud, trekkes inn i Jesu forvandling på fjellet for å underbygge at Jesus er Guds Sønn, den elskede.

Forvandlingen knyttes til holdninger og handling

Historien har altså mytologiske trekk (og det er ikke negativt ment!) som underbygger budskapet i de første kristne menigheter om at Jesus fra Nasaret i Galilea er Messias, Guds sønn, Verdens frelser, frigjøreren og forsoneren.

Hva betyr dette konkret for Jesu etterfølgere? Jeg tenker at Paulus ved hjelp av begrepet metamorphosis vil vise oss dette. I 2. Korinterne 3,17 viser Paulus at denne forvandlingen fører til *frihet*. Hva slag frihet Paulus snakker om får vi vite mer om i Romerne 12, hvor Paulus blir veldig konkret når han beskriver hva denne forvandlingen til frihet innebærer.

La oss se nærmere på det:

Det kristne livet (Romerne 12)

Her har jeg trukket fram noen av de konkretiseringene Paulus gjør når han skal forklare hva forvandlingen går ut på:

- La dere forvandle ved at sinnet fornyes,
- så dere kan dømme om hva som er Guds vilje: det gode, det som er til glede for Gud, det fullkomne.
- Tenk ikke for store tanker om deg selv, men tenk sindig!
- Vi har én kropp, men mange lemmer, alle med ulike oppgaver
- Elsk hverandre inderlig som søsken, sett de andre høyere enn dere selv.
- Velsign dem som forfølger dere, velsign, og forbann ikke.
- Gled dere med de glade og gråt med dem som gråter.
- Gjengjeld ikke ondt med ondt, ha tanke for det som er godt for alle mennesker.
- Hold fred med alle, om det er mulig, så langt det står til dere.
- Er din fiende sulten, så gi ham mat; er han tørst, så gi ham drikke.
- La ikke det onde overvinne deg, men overvinn det onde med det gode!

Hvorfor tar jeg med dette? Jo, fordi evangelieteksten ikke har som hensikt å tvinge oss til å si ja eller nei til om dette skjedde akkurat slik teksten beretter. Det er ikke et spørsmål om Moses og Elia virkelig var der, eller om stemmen fra himmelen lød som fra en høytaler i dag. Hensikten er å formidle at Jesus er Guds sønn, den elskede, og at det er Guds sønn som skal lide og dø i påsken. (Mt 17,12, Lk 9,44-45)

Paulus ønsker å formidle hva dette betyr for oss mennesker: et forvandlet sinn, et annet blikk på fienden, verdier som godhet, ydmykhet, fellesskap, nestekjærlighet, empati, fredsskaping og nødhjelp er det som kjennetegner troen på Kristus.

Prekenes oppgave kan denne søndagen være å løfte fram Kristus, Guds sønn, som skal lide og dø i påsken. Samtidig kan man reflektere over hva oppstandelsen betyr for Jesu etterfølgere. Troen knyttes ikke til det overnaturlige, men konkret til verdier, holdninger og et forvandlet sinn.

Salmeforslag

- 96 Å Jesus, lat meg ljuset sjå
- 98 Din herlegdom, Frelsar, me undrande ser
- 102 Vi skal se deg, Herre Jesus, i din herlighet
- 340 Guds Sønn har gjort meg fri
- 733 Gjør meg til redskap for din fred

Omtaler

40 dager og 40 netter

En fortelling om stillhet

Kjell Arnold Nyhus

Vårt Land forlag, 2018

En personlig fortelling om stillhet

Kjell A. Nyhus, fengselsprest og forfatter, har skrevet bok om stillhet. I førti dager og netter er han alene. Han vil finne stillheten og ordene som skal gi form til hans fortelling. Det er en fortelling om å lete etter stillhet, men ikke nødvendigvis en fortelling om å finne ro. Det handler om å foreta et dypdykk i egne motiver for å lete etter og «skrive fram» stillheten. «Språket mitt har gått seg bort i papirbunker av idealisme og erklæringer. Det finnes grunner til mine førti dager og netter her i ensomheten som jeg ikke gjennomskuer, og det finnes grunner jeg aner, men ikke vil vedstå meg.» Stedet han oppholder seg disse døgnene er ikke tilfeldig valgt: familiehytta i Gjevilvassdalen i Trollheimen. «Nå er jeg her, på stedet jeg har lengtet etter å være aleine.» Det vakre bildet på innsiden av støvomslaget korresponderer med bildet på permene. Vegard Antonsens foto fra dalen samt Aud Gloppens design forsterker opplevelsen av en personlig fortelling som skjer på et bestemt sted og i en tilmålt tid.

Det er ikke taust i stillheten

Nyhus er ikke alene i stillheten. Han er i dialog med natur og litteratur, med Gud og med seg selv. Og møter også helt uventet en mann som tvinger han til å bryte stillheten. Han har tid til å tenke de lange tankene og gir oss som lesere del i disse. Det

fungerer godt, det gir anledning til medrefleksjon. Men det blir svært mange navn på både mennesker og dyr her. Han navngir for eksempel hele sytten fuglearter! Det blir så mange at det ville vært på sin plass med en anbefaling om å rusle i sakte tempo sammen med Nyhus, rusle for sammen å bli mer kjent med både naturen og forfatterne han har selskap av. Boka faller inn under kategorien «åndelig lesning», da skal man jo ikke lese for raskt. Det er kanskje derfor den er delt i tre hoveddeler? For å antyde at vi trenger noen pauser innimellom.

Det vrirler som sagt av fugler og dyr, trær og blomster. Men de er ikke kulisser for stillhet, de «presenterer seg», som han sier. Har noe å meddele. Det er som om Bibelens Salme 104 er blitt forflyttet til Gjevilvassdalen med sin lovprisning av skapning og skaper. En hel side er for eksempel viet en enkelt furu, en sidensvans beskrives som en budbærer, en medskapning. «Vi hører sammen og har fløyet ut av én og samme hånd». Vakkert!

Så er det bøkene. En mengde av skjønnlitterære og teologiske referanser, det er folksomt i stillheten. Jeg er glad for at han valgte engelske Sara Maitland som sin viktigste samtalepartner via hennes bok «A Book of Silence». Både fordi det ellers er en sterk overvekt av mannlige stemmer, og fordi hun både bekrefter og utfordrer hans fortelling og refleksjoner. Hun brøt opp fra bylivet for å leve alene på øya Skye på vestkysten av Skottland, også hun alene i førti døgn. Dialogen med henne fungerer godt. Hun både bekrefter og utfordrer han.

Timen med Bibel-lesning og meditasjon er en naturlig del av dagsrytmen. Her lytter han til Guds stemme: «Håndfast praksis er viktig for å forankre troen». Han trodde han kanskje ville oppleve gudsnærværet sterkere i stillheten. Slik ble det ikke. Og han sier noe som oppleves befriende: Veien til Gud innebærer nedtoning av ønsket om bestemte følelser og stemninger i forhold til Gud.

I stillheten kommer også hans egen livshistorie med dens kamper og valg til syne. Han vil gjerne finne det som er hans egentlige jeg, det som er bakenfor maskene og løgnene. Kjernen. Han vil være den han er «eslet til å være». Men han erkjenner at han har

flere jeg. Hvilket skal forsakes og hvilket skal vokse? Det vet han ikke. Er det dette han knytter til begrepet «sjel», som også virker å være et viktig begrep for han? Det har kanskje med å finne igjen noe dypt personlig, som av forskjellige årsaker kan være tapt på veg gjennom livet. Kan han finne igjen gutten som han så i drømmen, han som løp uten å se seg tilbake, løp uten skam, han som han mistet?

Hva er så stillhet?

«Stillheten har rørt ved meg, men hva vil den meg? ... Jeg leiter ikke etter fred og ro, men etter selve stillheten». Han liker å være alene, alene «med de små ting som ikke har noen stemme og ikke kommer til orde i vrimmelen». Kanskje er stillheten å finne i det rommet som åpnes når sinnet klares? Han leter etter en definisjon, men finner den ikke. Likevel er stillhet en forutsetning for å finne samhørighet med Gud og naturen, med mennesker og andre medskapninger, med seg selv. Dette er han ikke i tvil om. Stillheten er det rommet hvor disse samtalene får plass og kan finne sted. Og likevel: «Det kan ligge og lure et hovmod hos oss som søker den stille ensomheten borte fra verdens larm.» Etter å ha betraktet ordet «Stillhet» fra forskjellige vinkler, konkluderer han foreløpig med at det for han er fraværet av menneskestemmer og menneskeskapte lyder. Stille, men ikke taust. Men så er han ikke helt fornøyd med dette heller. Han merker at stillheten drar han i to retninger. Den ene kaller han romantisk stillhet, den andre kontemplativ. Den første leder mot naturen, mot fantasi, mot fortellerglede. «Men under bønn, kontemplasjon, lesning av åndelig litteratur er det som om en annen stillhet inntar meg og vil noe annet». Stillheten blir selv en bønn. Han kommer til at selv om det er hensiktsmessig å skjelne mellom disse, så kan en kalle det første for kroppens kontemplasjon. Han ønsker dem begge velkommen. Og når han fire måneder etter hjemkomsten reflekterer over hva han har vært med på, så sier han at den romantiske stillheten nok preget han mer enn den kontemplative.

Dette er jo Nyhus sin fortelling om stillhet. Hva sier han så om andre som leter? Han har mange henvisninger til ørkenfedre og andre som har søkt stillheten. Men: «Den kristne retreatbevegelse har fylt ordet stillhet med en slags magi og ubestemmelig åndelighet.»

Det er et utsagn med en noe uklar adresse. Retreatbevegelsen er sammensatt, den består av mange fortellinger og tradisjoner. Men det er en betimelig utfordring til de som blir svært opptatt av «riktige» metoder og populære veiledere for å søke Gud. Det enkle er ofte det beste, også her. Nyhus forteller om en rytme med Bibel, bønn, kontemplasjon. Rytmen, ikke metoden, vektlegges. På samme tid erkjenner han at kontemplasjon og bønn kan være enklere å få til et fellesskap.

I tillegg til refleksjoner om stillhet og de mange vakre naturskildringene, rommer boka et vell av interessante tema. Det ene jeg vil nevne her, er et langt avsnitt om begrepet *acedia*, «middagsdemonen», som ofte oversettes med «latskap». Angsten for kjedsomhet og sløvhhet slo inn en av de første dagene Nyhus var på hytta. Han lager seg noen regler han vil følge for å unngå det både Sara Maitland og mye tidligere munken Cassianus kalte «middagsdemonen» eller *acedia*, den fjerde av de sju beryktede dødssyndene. Dette avsnittet er meget lesverdig.

Om å bryte stillheten

Møtet med Kamran, en utvist afghansk asylsøker som gjemmer seg på nabosetra, blir en sterk kontrast til Nyhus sitt stillhetsprosjekt. «Noen må bryte stillheten» sier Kamran. «Stillhet er farlig.» Kamran forstyrrer Nyhus. Han minnes om alle de som tvinges til stillhet, som ikke har noen stemme eller mulighet til å velge et trygt liv. Nyhus har flere avsnitt om nødvendigheten av å la seg forstyrre og opprøre. Det er den frivillige stillheten som er god og ønskelig. Den påtvungne kan man bli syk og dødsens fortvilet av, noe han vet mye om fra sin erfaring som fengselsprest. I Kamrans historie dukker forøvrig kvinner opp. De jeg savnet i de litterære referansene. To navngitte og gode hjelpere som Kamran trengte i sin fortvilelse i og utenfor fengslet er her: Fengselsprest Inger og støttegruppa hans sin leder Solveig.

Etterklang

Boka er ferdiglest. Men min egen fortelling om stillhet formes videre. Blikket faller på det eneste treet i den lille hagen vår. Gult løv mot grå høsthimmel. En fugl jeg ikke kjenner navnet på, den må jeg finne ut hva heter. Det er som om Nyhus sitt blick for naturen har åpnet også mitt. Hva om treet og fuglen vil meg noe? Men på bordet ved det samme vinduet ligger dagens avis med fortellinger om flere som Kamran.

Denne vekslingen mellom egen og andres fortelling om stillhet er vel livet slik det er. Å gå inn i stillheten og be for så å løfte blikket og se treet og fuglen, uten å glemme de spor av Kamran som også finnes i min egen fortelling. Slik gir Nyhus sin fortelling en etterklang som klinger videre i min.

Les! Og les sakte.

Sola Literatura

Eit villskudd av trassig kjærleik

Det fyrste som slo ned i meg som den einaste rette boka å skrive om, då eg vart utfordra til å skrive om ei livsforvandlande bok til denne spalta, var den fyrste romanen eg les. Og det skulle gå fleire år før eg les ein ny roman igjen. For meg har ikkje lesing vore øvst på lista over tidtrøyte opp igjennom livet, men nokre leseopplevingar står fjellstøtt som milepælar også i livet mitt.

Då eg var 16 år kom eg ut or skåpet som homofil. Mykje kan forteljast og skrivast om dei erfaringane som vart utløyst av det, men det meste av det skal eg la liggje her. Men av fyrste kjærasten min fekk eg ei oppmoding, eit tips eller nesten ein ordre: les ”Villskudd – sangen til Jens” av Gudmund Vindland. Difor gjekk eg litt nølande til biblioteket og fekk lånt boka, utgiven i 1979, og som, då eg lånte henne, ikkje hadde vore utlånt frå det biblioteket sidan 1985! Det var ikkje ein kioskveltar eg tok med meg ut, med andre ord.

Så sat eg der på hybelen, nyforelska, og med ein roman på nesten 400 sider i hendene. Og utan at eg heilt skjønnte korleis, skjedde det noko fantastisk! Eg vart dratt inn i forteljinga og greidde knapt å leggje boka frå meg. Fire dagar tok det å lese romanen i heilheit, eg tok for meg nesten hundre sider om dagen. Sidan den gong har eg kjøpt og lese den igjen og igjen.

Forfattar Gudmund Vindland skriv i forordet at han vart pressa av familien til å bytte namn før han skulle gje ut boka. Slegtningane hans makta ikkje skamma å ha ein homofil i slekta som alle visste om, så ”Vindland” er eit pseudonym.

”Villskudd – sangen til Jens” er ein halvbiografisk roman som skildrar både heilt personlege opplevingar for ein ungdom og ung vaksen homofil mann som vaks opp på 50- og 60-talet, men boka har også med viktige skildringar av eit norsk samfunn som heldig vis har gått mange viktige steg på vegen i handsaminga av minoritetar generelt, og oss homofile spesielt. Som ung homo midt i ungdommen kunne eg etter å ha lese boka relatere til det skeive miljøet, og eg har også opplevd at ei felles historie knyter store delar av miljøet av lesbiske, homofile, bifile og trans (lhbt) saman.

Ei viktig side av forteljinga til hovudpersonen Yngve, og det som driv forteljinga, er mellom anna kontakta med kristne miljø og kyrkja i ungdommen, og korleis menneska han møter var kunstig fromme og ofte dobbeltmoraliske overfor ungdom som braut med heteronormen. Yngve opplever at både hans store kjærleik i tenåra og det kristne ungdomsmiljøet han var del av (med ein tillitsskapande prest i spissen), slår handa av han og påfører stor skam knytt til kjærleikskjenslene som er vårt, vakkert og sårbart skildra.

Yngve kjem frå ein liten arbeidarfamilie med røter i Innlandet, og veks opp i Oslo på 1950- og '60-talet. Då han på ungdomsskulen opplever å forelske seg i *Magnus*, er det mykje som fell på plass, men samstundes mykje som blir vanskeleg for han og dei. Kjærleiken er forbode både moralsk og ved norsk lov, og vissheita om at dei må halda kjenslene sine hemmeleg, er sterkt å lese om (Straffelovens § 213 vart fjerna i 1972). Dei blir konfirmerte saman, og sjølv om konfirmantpresten gjer alt han kan for å øydeleggje forholdet mellom gutane, får dei knele attmed kvarandre i konfirmasjonsgudstenesta, medan Yngve bed: ”*Kjære Gud, hvis du finnes. Takk for at Magnus og jeg er sammen. Takk for alt du har gjort for oss. Vær snill å la det vare – bestandig. Amen.*” Diverre blir ikkje bøna oppfylt.

Ungdomstida til hovudpersonen held fram med å dekkje over kjenslene sine til kjærasten, men også iherdige forsøk på å kome nær sin store kjærleik, og difor må gå på akkord med seg sjølv. Rollemodellar og autoritetar som mellom anna prestar og kristne

leirleiarar får, med rette, krass kritikk i boka "Villskudd". Dei misbruker tillit og øydelegg for kjærasteparet. *Magnus* blir utsett for ei rekkje forsøk på å heile eller å fjerne dei homofile kjenslene han har, og erstatte det med hetero-kjensler. Til slutt blir han sendt på ein internatskule med "re-orientering" som føremål. Det ender med brot mellom kjærastane, og Yngve går inn i ein depresjon.

Midt i ei opprivande ungdomstid som krev mykje krefter for å halde kjærleiken sin i skjul for omverda, er det også lyspunkt. Etter kvart som Yngve byrjar på gymnasen finn han litt om send igjen kjærleiken, og han blir også kjend med det skeive miljøet i hovudstaden. Og her går historieforteljinga unna, og tek for seg møter med ei rekkje stereotyper frå det skeive miljøet, og etter kvart kjem menn som er 20-30 år eldre inn i livet til den unge Yngve.

Frå "Villskudd – sangen til Jens" høyrst fleire ekko frå fortida, nokre kjenner ein lett att i dag, andre har gått over i historia etter å ha merkt fleire generasjonar på ulike måtar. Korleis storsamfunnet taklar at enkeltmenneske er ulike og annleis, korleis lovene har gått frå å vere fordømmende og stigmatiserande til å bli beskyttande og anerkjennande, er alle store tema som har godt av både refleksjon og å ikkje bli gløymt. Eg veit med meg sjølv at då eg les boka fyrste gong, i 2004, såg framleis mykje i samfunnet ganske ulikt ut enn i dag, og haldningar har heldig vis endra seg.

Gudmund Vindland skriv at boka "Villskudd – Sangen til Jens" ikkje har fått undertittelen sin ved ei rein tilfeldigheit. Ein stor del av boka går føre seg i ei periode då forfattaren hadde eit forhold til den kjente Jens Bjørneboe. Det har i lang tid vore kjent at Bjørneboe var bifil. Men det er i grunn underordna kven dei er, og sjølv om det er biografiske element i boka, er den fyrst og fremst ein roman. Ein roman som ikkje eitt einaste sekund er redd for å setje ord på dei djupaste kjenslene i eit ungt menneske som opplever både intens kjærleik, stort svik, frykt for reaksjonar og sanksjonar frå storsamfunn, kyrkje, familie og omgangskrets. Og sjølv om denne frykta etter kvart minkar, har opplevingane frå

ungdomsåra merka hovudpersonen *Yngve* så mykje at det siste kapitlet i boka finn stad på eit sjukehus og har fått den passande tittelen "Nevrosedansen".

Eg trur og meiner at boka "Villskudd" har forma, eller rettare sagt vorte ein del av grunnlaget eg etter kvart skulle byggje min eigen identitet på. Det kan høyrast voldsamt ut. Og det er det kanskje. Men som eg innleidde med, trass i at mykje i samfunnet, og kyrkja, er annleis i dag enn for 50 år sidan, er det likevel ikkje gitt at ein ungdom på veg ut av skåpet alltid vil lande på føtene, riste seg, blunke eit par gonger mot lyset og gå ut i verda som om ikkje vegen dit var nokså brokete.

Ein av grunnane til at "Villskudd – sangen til Jens" har vorte så viktig for meg, og for mange for livet mitt, handlar om korleis eg kjende meg så godt igjen i forteljinga om Yngve, vegens hans til å finne seg sjølv og kampar både i eget liv og knytt til menneske og struktur rundt han. Eg kjende att kjensler eg sjølv kunne ha frå tida då eg kom ut or skåpet, og kanskje ei slags grunnleggjande kjensle av nett å vere eitt *villskudd*.

Eg utfordrar sokneprest i Hornindal Hege Høiby til å føre stafettpippen vidare!

Kilde: "Villskudd – sangen om Jens", Gudmund Vindland. Forlaget Oktober as, Oslo, 2005, første gang utgitt 1979

Aktuell preken

Hva vil det si å forkynne evangeliet? Hvordan forkynnes håpets budskap ut fra en tekst som tradisjonelt forbindes med frykt for straff i det hinsidige? Spørsmålet er blitt aktualisert i det kristne nyhetsbildet de siste ukene av tidligere redaksjonsmedlem i Nytt norsk kirkeblad, Vibeke Bergsjø Aas' preken på Domssøndagen over lignelsen om brudepikene. Hun våget på Facebook å kalle lignelsen – med bakgrunn i sin egen utlegning – for «stygg». Slikt kan det fremdeles bli rabalder av, særlig når det underliggende tema er spørsmålet om troen på den doble utgang versus troen på apokatastasis.

Er det riktig som det står å lese i Dagens leder 30. november: «Fra prester og pastorer må vi likevel kunne forvente respekt for kirkens lære, for trosbekjennelsen, ja, for Bibelen, enn det som kommer frem i debatten i etterkant av Bergsjø Aas' preken. [...]. Budskapet i lignelsen om brudepikene er ikke at vi skal ta avstand fra brudgommen.»? Eller har Bergsjø Aas ganske enkelt bare pirket i konvensjonenes evige sårskorpe?

Nytt norsk kirkeblad bringer tidløse og aktuelle teologiske debatter til våre lesere, og i dette nummeret har vi gleden av å presentere Bergsjø Aas' preken til våre lesere. Les og gjør deg opp en selvstendig mening om teksten bak debatten.

Takk til Vibeke Bergsjø Aas som tilrettela for trykking i dette nummeret!

Steinar Ims
nummerredaktør

Preken i Grorud kirke

Domssøndagen 2018

Matt. 25,1-13

Da kan himmelriket sammenlignes med ti brudepiker som tok oljelampene sine og gikk ut for å møte brudgommen. Fem av dem var uforstandige, og fem var kloke. De uforstandige tok med seg lampene sine, men ikke olje. Men de kloke tok med seg kanner med olje sammen med lampene. Da det trakk ut før brudgommen kom, ble de alle trette og sovnet.

Men ved midnatt lød et rop: 'Brudgommen kommer! Gå og møt ham!' Da våknet alle brudepikene og gjorde lampene i stand. Men de uforstandige sa til de kloke: 'Gi oss litt av oljen deres, for lampene våre slukner.' 'Nei', svarte de kloke, 'det blir ikke nok til både oss og dere, gå heller til kjøpmannen og kjøp selv!'

Mens de var borte for å kjøpe, kom brudgommen, og de som var forberedt, gikk sammen med ham inn til bryllupet, og døren ble stengt. Senere kom også de andre brudepikene og sa: 'Herre, herre, lukk opp for oss!' Men han svarte: 'Sannelig, jeg sier dere: Jeg kjenner dere ikke.'

Så våk da, for dere kjenner ikke dagen eller timen.

Jeg leste lignelsen om de ti brudepikene for min voksne sønn og spurte hva han tenkte om den, og han sa: «Så moralen er: hvis du vil til himmelen, så vær smart og egoistisk..?» Og det synes jeg var en veldig god oppsummering av denne lignelsen, eller i hvert fall av hvordan den har blitt tolket. Som barn hadde jeg en venninne som ble kjempeskremt av dette, og levde med frykten hver gang hun kom hjem til tomt hus: Har Jesus vært her og hentet mamma? Og det var ikke før i voksen alder at jeg skjønnte litt mer av frykten hennes: Hun følte seg dum. Hun kjente inni seg at hun umulig kunne være blant de forstandige som ble frelst.

La det synke litt inn, hvordan *denne* forestillingen om dommen kan ødelegge gleden og livsutfoldelsen i et menneskes liv. Når troen skaper frykt, og til og med angst, i stedet for å sette mennesker fri.

De siste ukene har jeg nærmet meg denne lignelsen så åpent som jeg bare kan, for å prøve å forstå den. Samtidig som jeg vet, at det er ikke alt vi kan forstå, og at bak disse tekstene ligger historier som vi ikke kjenner. Det gikk mange år fra Jesu liv på jorda til tekstene hadde fått sin form. De ble til ikke bare i en tid og en kultur, men i en sammenheng hvor smått og stort i mennesker liv og ikke minst livstolkning har vært med og påvirket tekstene. Hva Jesus egentlig sa, vet vi ikke. Sa han i Bergprekenen: «Salige er de fattige i ånden», eller sa han «salige er de fattige»? Det står forskjellig hos Matteus og Lukas. Samme tekst, men helt ulik betydning. Hva sa Jesus? Vi vet ikke. Men dette er det vi har, og vi prøver etter beste evne å forstå, og tolke tekstene slik at de kan gi mening i vår tid og våre liv.

Og i dag er det lignelsen om brudepikene. Det er en rar fortelling. Det er mye her som ikke stemmer. Med bakgrunn i bryllupsskikker på den tiden er scenen vanskelig å forstå. Og så sier Jesus: «Så våk da, for dere kjenner ikke dagen eller timen.» Men alle brudepikene sovnet jo! Hva handler det egentlig om? Handler om å våke? Eller handler det om å ha nok olje på lampen?

Lignelsen slik vi er vant til å forstå den står i skarp kontrast til Jesu forkynnelse og Jesu liv. Her er det plutselig greit å være egoistisk, ikke dele med dem som ikke har, det er greit å stenge andre ute. Som sønnen min sa: Vær smart og egoistisk, så kommer du til himmelen.

Og nå vil jeg ta dere med inn i en annerledes tolkning av lignelsen om brudepikene. En tolkning som jeg skulle ønske at venninnen min hadde fått høre da hun var barn.

Først må vi prøve å nullstille oss, og endre på forestillingene våre. For det første er det sånn at ordet «brudepike» er en oversettelse til norsk av ordet «jomfru». Det handler altså ikke om ti brudepiker, men om ti jomfruer. Ti unge jenter som er gifteklare, men som ennå ikke er gift. For det andre: hvor står det at brudgommen er Jesus? Ingen steder. Men vi står i en kristen tradisjon hvor brudemystikken har vært viktig. Bildet av Kristus som brudgommen og kirken som bruden, og kirkens lengsel etter å forenes med brudgommen, har preget oss så mye at vi ikke helt klarer å lese om en brudgom uten å tro at det er Kristus, eller om en bryllupsfest uten at det handler om Himmelen. Men nå skal vi prøve å gjøre nettopp det.

Det var en gang ti jomfruer som ventet på brudgommen. Ikke ti kristne som ventet på Jesus. Det var en gang ti jomfruer, og en kald og ubarmhjertig brudgom. Fem av jomfruene var smarte, og fem var uforstandige. Da brudgommen endelig kom, var fem av dem så dårlig forberedt at de ikke fikk være med inn.

Det ligner på en historie mormor pleide å fortelle meg da jeg var liten. Eventyret om den lille røde høna. Den lille røde høna var så klok, og hun var alltid godt forberedt. Hun hadde en liten veske, og i den hadde hun saks og nål og tråd. Men så en dag ble hun fanget av reven, han la henne i en sekk og snørte sekken godt igjen. På veien hjem ble reven trett og tok en hvilepause, og sovnet. Den lille røde høna var listig og klok, og hun klippet et hull i sekken som var stort nok til at hun kunne komme ut, og så rullet hun en stein inn i sekken og sydde igjen. Da reven våknet gikk han videre med sekken, og trodde fortsatt at høna var oppi, men da han kom hjem og slapp innholdet i gryta, var det bare en stein. Og snipp snapp snute, så var eventyret ute.

Utallige ganger fortalte mormor denne fortellingen. Slik mødre og bestemødre til alle tider har fortalt historier for barna sine. Antakelig var det noe som festet seg hos meg. Den lille røde høna, hun var forberedt. Saks og nål og tråd, og hun var listig og klok, og hun lurte reven og reddet seg selv. Det er viktig å være forberedt.

Hva om fortellingen om de ti jomfruene er en fortelling som eksisterte før Jesus kom, og som Jesus brukte for å fortelle noe annet?

På Jesu tid var det veldig viktig for ei ung jente å bli gift. Det var viktig å finne en mann til henne som kunne forsørge henne så bra som mulig. Hvem skulle ta vare på henne om hun ikke ble gift? Faren hennes, broren hennes, en onkel? Det var viktigere å bli gift enn vi kan forstå. Så mødrene lærte døtrene sine å lage mat, sy, stelle huset. Og de sa til døtrene sine: Du må spise, så du ikke blir tynn, og du må føre deg ordentlig og slå blikket ned så han skjønner at du er ei ordentlig jente. Nå skal du høre; det var en gang ti jomfruer som ventet på brudgommen. Fem var kloke og fem var uforstandige. De uforstandige hadde ikke nok olje til lampene sine. Men de kloke var godt forberedt, og de fikk være med brudgommen inn i brudekammeret. Du må være forberedt. Du må passe på å ha nok olje til lampen din. Da får du bli med brudgommen inn.

Det handler faktisk om å være smart og egoistisk. Ofte er det dét det handler om her i denne vår vanskelige verden.

Hva om lignelsen om brudepikene er en slik fortelling? En fortelling med samme funksjon som eventyret om den lille røde høna. En fortelling som mødrene fortalte døtrene sine for å lære dem å være kloke og godt forberedte. En fortelling som var der før Jesus kom.

Og så kommer Jesus, og jeg spør: Ja, dette handler altså om at noen er smarte og klarer seg, mens andre er ikke smarte og klarer seg ikke. Hva med fadderbarnet mitt som er 8 år og utviklingshemmet. Hun kommer aldri til å lære å lese, hun kommer kanskje til å lære å gå på do, hun kommer i hvert fall aldri til å ha nok olje på lampen sin. Hva med henne? Og hva med alle dem som bare er litt trege? Som ikke henger helt med, eller ikke får det til av andre grunner? Hva med alle som ikke er godt forberedt? Skal de stenges ute?

Og vi er vant til en Jesus som henger med de fattige og utstøtte, de som er urene, som andre ikke vil snakke med, en Jesus som kan bli sint og ta de svakes parti og si til de vellykkede at de har alt fått sin lønn. Denne lignelsen er grensesprengende! For Jesus sier at Himmelriket kan sammenlignes med ti jomfruer. Ikke en bryllupsfest, eller fem kloke jomfruer. Nei, han sier: Himmelriket kan sammenlignes med ti jomfruer som ventet på brudgommen. Han tar en fortelling som de kjenner, fortellingen om de ti jomfruene, hvor moralen er at du skal være smart og egoistisk, og så sier han at Himmelriket er annerledes! Dommen i vår verden er ubarmhjertig. Det er urettferdig hvordan evner og rikdom er fordelt. Noen slipper inn, og noen stenges ute. Men Himmelriket er annerledes. I Himmelriket er det ikke innenfor eller utenfor. Himmelriket kan lignedes med alle de ti jomfruene. Det er hos de fem der inne på festen, og hos de fem som står utenfor i mørket.

Dette er til og med mer radikalt enn frigjøringsteologien. For Himmelriket er også *inne* på festen, hos de smarte og egoistiske, de som ikke ville dele. Også der er Himmelriket. Himmelriket er annerledes enn verdens riker. Himmelriket er der menneskene lever sine liv. Vi vet jo alle at når jomfruen får sin brudgom starter en ny reise som kan bli like smertefull og vond som den hun opplever som ikke ble gift. Det er aldri så enkelt som vi tror. Er brudgommen en snill mann? Hun er like overgitt til sin skjebne og til andres vilje som hun der ute. Sånn er verden og livet, og selv om vi som lever i Norge i dag har flere muligheter til å velge våre liv selv, så er vi alle avhengige av relasjonene til andre mennesker. Det ikke lett for noen, ikke for de fem som ble stengt ute, og heller ikke for de fem som fikk bli med inn.

La domssøndagen bli en dag hvor vi går i oss selv, tar et oppgjør med hvordan vi selv dømmer andre, og ikke minst hvordan vi dømmer oss selv. La oss riste av oss andres fordømmelse. Og la oss finne motet til å ta et oppgjør med den ubarmhjertige brudgommen, sånn at dørene kan åpnes og vi alle kan få erfare fellesskap og glede. For Himmelriket er her hos oss, og det er for alle.

Ære være den treenige Gud, vår Skaper, Frigjører og Livgiver i all evighet. Amen.